

QVEROLVS,

ANTIQVA COMOEDIA,

NVNQVAM ANTEHAC EDITA, quæ in vetusto codice manuscripto PLAVTI AVLVLARIA inscribitur.

Nunc primùm à PETRO DANIELE *Aurelio luce donata, & notis illustrata.*

Ad illustriß. amplißimúmque Cardinalem Odonem Castilionæum.

PARISIIS,

Ex officina Rob. *Steph.* T*ypographi* Reg*ij*.

M. D. LXIIII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

PRIVILEGII AVCTORITAS.

Diplomate Caroli IX Francorum Regis interdictum est horum librorum impreßione, distractionéque omnibus Typographis, ac Bibliopolis intra sexennium, nisi quibus imprimere eos, ac distrahere Petrus Daniel permiserit. Diploma signo Regio maiore obsignatum est, cui AEmarus de Vabres, Regis Secretarius subscripsit. Aureliæ, duodecima Decembris, Anno Domini M. D. LX.

ILLVSTRISSIMO AMPLISSIMOQVE CARDINALI
Odoni Colignio Castilionæo
Petrus Daniel S.

HOc semper maximè in votis habui, Cardinalis Illustriss. & ampliss. opportunũ aliquod tempus mihi dari, quò defuncti patris tibi addictissimi vestigiis insistens meam erga te obseruantiam aliquo officij genere testarer. Id verò nũc mihi oblatũ esse arbitror, si ea quæ apud me benignè deposuisti, non malignè suppressa in sinu tegam, sed summa fide ad te referam, atque adeò bona tua venia in publicũ proferam. Absit autem vt in id ingrati animi vitium incidã, quo tenẽtur qui præclara veterum librorũ monumenta beneficio tuo nacti, posito omni pudore illiberaliter aliò transfe-

runt. Mihi certè consilium semper firmum ac stabile fuit, neminem præter te agnoscere auctorem & fautorem eorum quæ apud te nata essent: cuius generis, cùm sit hæc antiqui auctoris fabula, non minùs insignis vetustate, quâm admirabilis argumēti raritate, in tuo nomine editam ad te remitto, accedentibus quidem vsuris (nam à nobis emendata est, & breuibus notis illustrata) Sed quia neque perpetuis in nos meritis tuis, neque tāti thesauri dignitati respondent, hoc quicquid est, tantisper dum maiora conamur, qua soles animi æquitate, non tam ex merito, quàm ex officio ac potiùs pietate æstimabis. Vale. Lutet. Parisiorum, Nonis Iunij 1564.

NICOLAI HATTÆI AVRELII, REGIS ET AVRELIORVM DVCIS SECRETARII, CARMEN AD PETRVM DANIELEM AVRELIVM.

Vàm miserè nostras, DANIEL, ignauia mentes
Fascinat, & lento potitur funesta ueterno!
Labimur, & uitæ breuis est uia: Scimus, & arctas
Interea pauci cura meliore paramus
Inter uiuendum uiuendi extendere metas.
Rumpor, & aßiduè tot frustra indignor inanes
Ire dies: Quantúmque breuis mortalibus æui
Concessum, sic prorsus iners & inutile duci
Præcipuè uacuos fallentis ut otia uitæ
Delectent animos, nec publica commoda quisquam
Curet, & humanas communiter adiuuet artes.
Solers quisque sibi nihil amplius optat ad imum,
Quem beet aggesti numerosa scientia nummi,
Et bona summa putat secura uiuere quadra.
Inde mali labes, & amor confusus honesti,
Hinc morbi caput, & morum præposterus ordo,
Tantáque proh! rerum paßim iactura bonarum
Vngue uenenato rudis hæc socordia quantas
Deterit, & prauè melioribus inuidet annis,
Vsqueadeo stat honos, Virtúsque operosa laborum
Omnis in opprobrio est: EPICVRO ritè magistro
Viuitur, & pulchrè morituri fallimus. Eho!
Nulláne relligio est sic se subducere, tanti
Nil ut ducatur, propter quod rumpere somnum

Incurata uelit stultorum insania uecors?
Strenua nos adcóne exercet inertia? Quorsum
Viuere, si frustra uicturi nascimur, & nos
Nec ratio, aut potior naturæ regula brutis
Seiungat? Quantò certè præstantius illud
Mutua per uitæ socialis munia ferri
Intentis animis, patriæque impendere curas,
Deberi cui nos & nostra agnoscimus. Atqui
Hoc opus, hic labor est: Pauci quibus æquior est mens,
Hoc studium properant, quorum tu scilicet olim
Sedulus in numerum uoto ruis: Et tibi nullus
Difficiles labor ire uias, dum denique prosis,
Officióque iuues patriæ communis honorem.
I bone quò uirtus tua te uocat, & neque fausto
Desere tentatos cursus pede, libera figens
Fortiter in medium uestigia: Præmia quæ te
Certa manent, non parua manent. En, aspice quantæ
Iam non uana tibi surgant exordia famæ,
Dum tam sollicitè, nulli tot culta per annos
Palladij deserta nouas uberrima luci,
Et ueterum assertor studio uehemente laborum
Obscurata diu nobis monumenta resignas.
Pro quibus & nostri uentura ætate nepotes
Æterna te laude ferent, & longa fruendi
Tempora thesauri, qui te nouus auspice primùm
In manibus nunc est plenos effossus in usus,
Nequicquam ingrata memores mercede rependent.
Nec dubita, tibi perpetuum staturus in æuum
Diues honoratæ thesaurus munere famæ,
Quem tua Cimmeriis exemit dextra lacunis,
Seruatur, miseræque manet rubiginis expers
Hac una, lethi simulac exegeris horam,
Æterna tecum pariter condendus in urna:

Quæ tua fronte gerens fidis inscripta tabellis
Nomina, pro tumulo, titulis insignis honorum
Vt meritus, sic ætherio te lumine cassum
Excipiat: sic grata uices tibi præbeat æquas:
Vtque tuæ, quicunque nitor splendescit in illa
Hoc opis est, hoc artis opus, tibi ceditur uni:
Sic modò te foueat, sic uendicet ossa sepulchro,
Sic dominum agnoscat, sic te donata redonet,
Restituat tibi te, uitæque in iura reponat,
Acceptámque tibi referat per sæcula lucem.

AD EVNDEM, DE AVCTORE huius Comœdiæ G. Buchananus Scotus.

Quisquis es infernis propè nunc reuocatus ab umbris,
Ausoniis hilaras pulpita qui salibus:
Bis refer acceptum Danieli luminis usum,
Bis tibi qui medicæ præstitit artis opem:
Dum tenebris reuocat, dum barbara uulnera sanat,
Fila nouans famæ penè resecta tuæ.
Atque utinam, Daniel, meriti non immemor huius,
Posteritas paribus te colat officiis:
Vtque facis ueterum uatum monumenta renasci,
Interitum scriptis arceat illa tuis.

Ad eundem Steph. Manialdus Cleriacus.

Εὐεπίης πειθοῖ λάμπει, πρότερόν τε μαρανθεὶς
    Νῦν θάλλει Πλαῦτος τῶν χαρίτων τρόφιμος.
Ἦμαρ ὁρᾷ διὰ σοῦ Δανιὴλ, ὃς νύκτα διώκεις,
    Ὡς δ' ἄλλος γενετὴρ ἐς φανερὸν προφέρεις.
Εὐθύμει, καμάτων μισθὸν, κλέος ἄφθιτον οἴσεις,
    Ἶσον τοῦ Πλαύτου ἀενάοις χάρισιν.

PERSONÆ.

LAR FAMILIARIS.

QVEROLVS, filius Euclionis.

SYCOFANTA.

MANDROGERVS Magus & parasitus.

SARDANAPALLVS.

Socij atque adiutores Mandrogerontis.

PANTOMALVS seruus.

ARBITER.

QVEROLVS, SEV AVLVLARIA PLAVTI ANTIQVI AVCTORIS.

Præfatio ad Rutilium.

RVTILI VENERANde ſemper magnis laudibus, qui das honoratã quietem quam dicamus ludicris, inter proximos & propinquos honore dignum putas, duplici, fateor, & ingenti me donas bono, hoc teſtimonio, hoc collegio, hæc vera eſt dignitas: Quænam ergo his pro meritis digna referam pręmia? Pecunia illa rerum ac ſollicitudinum cauſſa & caput, neque mecum abundans, neque apud te precioſa eſt. Paruas mihi litterulas non paruus indulſit labor. Hinc honos atque merces, hoc manebat præmium. Atque vt operi noſtro aliquid adderetur gratiæ, ſermone illo philoſophico ex tuo ſumpſimus materiam. Meminiſtíne ridere tete ſolitum illos qui fata

deplorant sua, atq; Academico more quod libitum foret destruere & adserere te solitum? Sed quantum hoc est? Hinc ergo quid in vero sit, qui solus nouit, nouerit: nos fabellis atque mensis hunc librũ scripsimus.

MATERIA HAEC EST, Pater Queroli nostri fuit auarus Euclio: hic Euclio aurum in ornam congessit olim, quasi busta patris, odoribus insuper infusis, titulóque extra addito: nauẽ ascendens ornam domi fodit, rem nulli aperuit. Hic peregrè moriẽs Parasitũ ibidem cognitum filio coheredẽ instituit, tacita scripturæ fide, si eidẽ thesaurũ occultum sine fraude ostenderet, locũ tantummodo thesauri senex ostendit. Oblitus doli Parasitus nauem ascendit, ad Querolũ venit, & rupit fidem: Magum mathematicúmque sese fingens, & quicquid mentiri fur potest. Ea quæ à Patrono didicerat Queroli secreta & familiaria, quasi diuinus loquitur. Querolus fidem accommodat, auxiliúmque poscit: Parasitus magus domum purificat & puram facit. Sed vbi primùm liberè ornam inspexit, vetere decipitur dolo. Bustum quod simulabatur credidit, atq; inrisum se putat. Inde vt aliquatenus se vlcisceretur, ornam Queroli in domum callidè & occultè obrepens per fene-

ſtram protulit: qua exploſa & comminuta, buſtum in pretium vertitur. Itaque theſaurum cõtra rationem & fidem cùm lateret, perdidit, cùm periſſet, reddidit. Poſtea re comperta Paraſitus reuolat, & partem petit. Sed quia quicquid abſtulerit cõfitetur, quicquid rettulerit, nõ docet: primùm furti, pòſt etiam ſepulchri violator eſt reus. Exitus ergo hic eſt: Ille Dominus, ille Paraſitus, denuo fato atque merito conlocantur ſic ambo ad ſua. Tuo igitur inluſtris libellus iſte dedicatur nomini.

VIVAS INCOLVMIS ATQVE FELIX VOTIS NOSTRIS ET TVIS.

Prologus.

PAcem quietémque vobis ſpectatores noſtros ſermo poëticus rogat, qui Græcorum diſciplinas ore narrat barbaro, & Latinorũ vetuſta veſtro recolit tempore. Præterea precatur & ſperat nõ inhumana voce, vt qui vobis laborẽ induſit, veſtrã referat gratiam. AVLVLARIAM hodie ſumus acturi, non veterẽ ac rudem, inueſtigatã Plauti per veſtigia. Fabella hæc eſt. Felicem hic inducimus fato ſeruatum

ſuo, atque contrariò fraudulentum fraude deceptum ſua. Querolus qui iam nunc veniet, totam tenebit fabulam. Ipſe eſt ingratus ille, noſter hic, felix erit: E' contrario Mandrogerus aderit fraudulẽtus & miſer. Lar familiaris qui primus veniet, ipſe exponet omnia. Materia voſmet reficiet, ſi fatigat lectio. In ludis autem atque dictis antiquam nobis veniam expoſcimus. Nemo ſibimet arbitretur dici, quod nos populo dicimus. Neque propriam ſibimet cauſſam conſtituat cõmuni ex ioco. Nemo aliquid recognoſcat: Nos mentimur omnia. QVEROLVS an AVLVLARIA hæc dicatur fabula, veſtrum hinc iudicium, veſtra erit ſententia. Prodire autem in agendum nõ auderemuscum clodo pede, niſi magnos pręclaróſque in hac parte ſequeremur duces.

LAR FAMILIARIS.

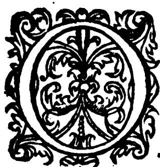
EGo ſum cuſtos & cultor domus cui fuero adſcriptus. Ædes nunc iſtas rego è quibus modò ſum egreſſus. Decreta fatorum ego tẽpero, ſi quid boni eſt, vltra accerſo, ſi quid grauius, mitigo: Queroli nunc ſortem adminiſtro, huius non grati, nõ mali: Hic exinde ſibimet ſuf-

ficiens fuit, quod primũ est bonum, nũc autem etiam locupletissimus erit, sic meritum est ipsius. Nã quod pro meritis reddẽdum nobis nõ putatis, ipsi vosmet fallitis. Ordinem autem seriémque caussæ breuiter iam nũc eloquar. Pater huius Queroli Euclio fuit auarus, & cautus senex. Hic enorme pondus auri olim in ornam condidit. Sic quasi paterna venerans, aurum celabat palàm. Peregrè vadens ornam domi sepeliit, ac reliquit ante aras meas. Tumulum suis, mihi thesaurum commendauit. Abiit, neque rediit senex. Peregrè moriens vni tantummodo rem indicauit, fraudulento & perfido. Cui tamen siue oblitus, siue superuacuum putans, de busto & titulo nihil exponit. Querolo iuxta fatũ hoc sufficit. Nũc ergo thesaurus habetur omnibus ignotus, & notus tamen. Erat sanè facile nobis aurum domino ostendere, aut responso aut somnio: Sed vt agnoscant homines NEMINI AVFERRI POSSE QVOD DEDERIT DEVS, aurum quod fidei malæ creditum est, furto conseruabitur. Fur ergo iam nunc aderit, per quem nobis salua res erit. Iste ornã cum reppererit, bustum putabit: Sic ille prospexit senex. Prędam qui abstulerit reportabit, totúmque reddet, partẽ

contentus fuit. Itaque benè perfidus alteri fraudem infert, damnum sibi. Tamen ne frustrà memet videritis, exponere quædam volo. Querolus iste noster, sicut nostis, omnibus est molestus, ipsi, si fas est, deo: homo ridiculè iracundus, itaque ridendus magis. Differere cum isthoc volupe est, & confutare vanam hominũ scientiam. Fatum itaque iam nũc & hominem è diuerso audietis, vos iudicium sumite. Genium autem ipsius esse me, quantũ fieri potuerit, cautissimè cõfitebor, ne quod mihi faciat malum: Nã maledicere mihimet nunquam cessat ille noctes & dies. Sed eccum ipsum audio fatum & fortunam clamitat. Iste ad me venit, patrem peregrè mortuum audiuit. Hui quàm grauiter dolet, vt sunt humana: credo, quia nihil relictum comperit. Et quid ego nunc facio? auolare subitò hinc nõ possum, nimium memet credidi. Oportunè armigerum hîc tridentem video, præsidiũ hercle non malum. Querolus si molestus esse hodie non destiterit, faciam vt queratur iustius. Vnde esse hoc dicam? Piscatores mane hàc prçterisse vidi, ipsis fortè hoc excidit.

QVEROLVS. LAR FAMILIARIS.

QVEROLVS.

Fortuna, ô fors fortuna, ô fatum ſceleratũ atque impium! Siquis nunc mihi tete oſtenderet, ego nũc tibi facerem & conſtituerem fatum inexſuperabile. LAR. Sperandum eſt hodie de tridente. Sed quid ceſſo interpellare atque alloqui? Salue Querole. QVER. Ecce iterũ rem moleſtam, Salue Querole. Iſtud CVI BONO hàc atq; illàc haue dicere, etiã ſi prodeſſet, ingratũ foret. LAR. Miſanthropus hercle hic verus eſt: Vnum conſpicit, turbas putat. QVER. Quęſo amice, quid tibi rei mecũ eſt? debitúmne poſcis, an furem tenes? LAR. Iracundus nimium es Querole. QVER. Hea, ego officiũ ſum aſpernatus, adicit & conuicium. LAR. Mane pauliſper. QVER. Non vacat. LAR. Sic neceſſe eſt, mane. QVER. Iã iſtud ad vim pertinet. Age, dic quid vis. LAR. Scin' tu quam ob cauſam tridentẽ iſtum geſtito? QVER. Neſcio edepol, niſi quod primùm propter inportunos inuentum eſſe hoc reor. LAR. Idcirco hũc geſtito, vt ſi me attigeris talos tranſfodiam tibi. QVER. Dixin' hoc fore? nec saluta-

tio hîc impunè datur. Non mala hercle est conditio : neque te contingo, neque me tu contigeris. Vale, Ito, & conserite amicitias. Ecce adfabilitas prima quid dedit. LAR. Mane, ego sum quẽ requiris, quemque accusas homuncio. QVER. Oe, talos ego incolumes ferre hinc volo. LAR. Non tu paulò antè fatum accusabas tuũ? QVER. Accuso & persequor. LAR. Ades ergo huc, ego sum. QVER. Tu fatum es meũ? LAR. Ego sum Lar familiaris, Fatũ quod vos dicitis. QVER. Te ego iamdudum quæro, nusquã hodie pedem. LAR. Præmonũerã de tridẽte, caue abstinc. QVER. Immo tu caue. LAR. Ego iam prospexi. QVER. Quidnam hoc est præstigium? LAR. Apagesis homo ineptissime, hic nullum est præstigium. Desiste, nisi excipere mauis trina pariter vulnera. QVER. Attat verò similem esse hũc nescio quem de aliquibus vel geniis vel mysteriis: iste seminudus dealbatúsque incedit, toto splẽdet corpore. Euge, Lar familiaris, processisti hodie pulchrè: Sed non totum intellego. Quod siminudus es recognosco, vnde dealbatus nescio: Egomet iamdudum apud carbonarias agere te putabam, tu de pistrinis venis. LAR. Hei, etiam istud de meo, quòd in

malis tuis commodè iocaris. Audi nunc iam, permouet nosmet, Querole, tua quãuis inanis querimonia. Idcirco itaque veni, vt ratio tibi ex integro redderetur, quod nemini antehac contigit. QVER. Tibíne rationem rerum humanarum licitum est nosse atque exponere? LAR. Et noui & doceo. Proinde quicquid exinde quereris, hodie totũ expromito. QVER. Dies deficiet ante. LAR. Breuiter percurre pauca, de quibus nunc tibi exponantur omnia. QVER. Vnum solum est vnde responderi mihi volo, Quare iniustis benè est, & iustis malè. LAR. Primùm, vt apud vosmet fieri video, de persona est quæstio, Cuinam tu verba promis? tibíne an populo? QVER. Et populo & mihi. LAR. Cùm tu tibi ipse sis reus, quemadmodũ satis aliisq; multis defensorem te paras? QVER. Ego noui me reum nõ esse. LAR. Ergo posthac assertio conticescet, si persona exploditur. Inter bonos an inter malos tete numeras? QVER. Etiam queritas quid mihimet ipse videar, cũ de scelestis cõquerar? LAR. Si probo de illis tete esse quos accusas, hoc est de malis, pro quibus posthac loquêre? QVER. Si criminosum me esse cõuiceris, necesse est meritis vt meis sensum

accõmodem. LAR. Celeriter nunc mihi reſponde, Querole, quanta iam putas feciſſe te capitalia? QVER. Equidem nullum quod ſciam. LAR. Nullúmne? Ergo excidêre omnia. QVER. Immo omnia penè retineo, ſed ſcelus nullũ ſcio. LAR. Heo, Querole, furtum nullum admiſiſti? QVER. Nuſquam ex quo deſtiti. LAR. Ha, ha, he, hoc eſt nunquam admiſiſſe? QVER. Quod verum eſt nõ nego, Adoleſcens quędam feci, fateor, laudari quæ ſolent. LAR. Cur igitur deſtitiſti de ſcelere tam laudabili? Tranſeamus iſtud. Quid de falſo dicimus? QVER. Hem, quis autem verum dicit? Iſtud commune eſt, abi. LAR. Idcirco crimen non eſt? Quid de adulterio? QVER. Attat, etiam hoc crimen non eſt. LAR. Quando autem licitum eſſe, cœpit? QVER. Men' rogas? quaſi tu neſcias. Hoc eſt, quod nec permitti nec prohiberi poteſt. LAR. Quid ad hæc, Querole, vidéſne te contra licitum viuere? QVER. Si tu me ad hæc reuocas, nemo eſt innocens. LAR. Et tamen non de omnibus tete interrogaui, ſi reminiſceris. QVER. Nihil eſt amplius. LAR. Nulli igitur mortẽ optaſti? QVER. Nemini. LAR. Quid ſi conuinco? QVER.

Nihil eſt quod reſpondeam. LAR. Dic mihi ſi ſoceros nunquã habuiſti. QVER. Ecce iterum generale. LAR. Ergo omnia de omnibus cõfiteris. QVER. Quãdo ſic interrogas. LAR. Quãdo hæc tibi leuia videntur, neſcio quid ſit quod crimen putes. Dic mihi præterea, quotiẽs peierraueris: Expone celeriter. QVER. Bona hora hoc exaudiat, Iſtud à me ſemper alienũ fuit. LAR. Quantò amplius quàm milies peieraueris hoc requiro, ſaltem hoc dicito. QVER. Oe, illa tu nunc requiris cotidiana & iocularia. LAR. Non facilè intellego periurium ioculare quid putas: Tamẽ tranſeamus quod, vt video, cõſuetudo iam fecit leue. Quid igitur, ſciens prudénſque ſacramentorum nunquam rupiſti fidem? Vt alia taceam, nunquam iuraſti amare te, quem iuratus oderas? QVER. Heu me miſerum! Quid ego hodie mali cum iſthoc repperi? Iuraui ſæpe, fateor, quod cùm ſtaret verbis, nõ ſtaret fide. LAR. Vrbanè igitur peieraſti, fieri hoc ſolet: Quantò mallẽ, vt ſermo laberetur, & ſtaret fides! Túne Querole, verbis te abſolutum eſſe credis? Peierat ſępe qui tacet: Tantùm eſt enim tacere verum, quantùm & falſum dicere. QVER. Omnia igitur peregiſti, totum

commerui: Vale. LAR. Immo nihil est actum, Querole, nisi sequãtur hęc duo. Primùm contra meritum tuũ miserum te non esse vt cõprobem: Secundò etiam felicẽ tete esse, iam nunc ipse intellegas. QVER. Ergóne egomet erũnosus nõ sum? LAR. Et fateor, sed vitio tuo. Atque vt in omnibus reuincare, expone breuiter de quibus quereris maximè. QVER. Primùm tibi geniorum optime, conqueror de amicis. LAR. Spes bona, quid de inimicis iste faciet, in quo tamen amicitiarum te læsit fides? QVER. Nemo mihi magis molestus, quàm familiaris, neq; magis morigerus, quàm leuiter cognitus. LAR. Quidnã hoc mirum est, si te qui nouit, despicit, qui non nouit, diligit? QVER. Agimus tibi gratias, Lar familiaris, tu nos ornas in omnibus. LAR. Iam intellego quid querere. vísne breuib⁹ remediũ hinc dari? QVER. Valdè cupio. LAR. In amicitiam & fidẽ stultum ne receperis: nam insipientum atque improborum facilius sustinetur odiũ, quàm collegium. QVER. Quid si sapiẽs non erit? LAR. Stultos ingenio rege. QVER. Quomodo? LAR. Vis te non decipi? QVER. Cupio. LAR. Credideris nemini: In tua est potestate ne deci-

piaris. Cur accuſas perfidos? Víſn' tibi hono rem deferri? QVER. Maximè. LAR. Inter miſeros viuito. QVER. Propè vera loqueris. LAR. Víſne te nõ decipi maximè à tuis? QVER. Vellem ſi fieri poteſt. LAR. Dicam quod dictũ eſt prius. Nemini te, Querole, nimis ſodalẽ feceris. Res nimium ſingularis eſt, homo ferre nõ patiens parem: minores deſpicitis, maioribus inuidetis, ab æqualibus diſſentitis: Dic quæſo quid placeat. Ergo ſecundum vitia & mores quid ſit tenendum diſcito. Compara comeſſationes, vinum, turbas reſpue, quẽ tu maximè tibimet obligare volueris, quantò leuiùs nectito: Conuentus verò & dibacchationes, & ioca friuola, non quæro vt amorem pariant, vtinam nihil odiorum darent. QVER. Quid quòd plures huiuſmodi ſocietate optimè vtuntur? LAR. Noui omnia: illos mihi tu narras, qui totũ occultant, nimium vel prudẽtes, vel felices ſunt, quos requiris: hoc ad Querolum non facit. QVER. Eſt aliud quod accuſem: Pauper ego ſum quidem, ſicut tu, vel noſti, vel facis, ſed hoc mecũ tolerabile eſt. Illud prorſus nõ fero, quòd tenuitati nemo ignoſcit, neque cuiquam vt aliquem dicat pauperem: Quid pręterea? hui quãtum adiciũt,

Stultitiam, neglegentiam, somnium & gulam: Patientia desidiæ, acrimonia crudelitati adsignantur: Sic vertũtur omnia, nemo ad facultates, nemo ad censum respicit: Semper diues diligens, contrà pauper negligens. LAR. Censoribus hæc reserua, Querole: Nunc autem illud dicito, quod specialiter te inquietat & grauat: Nam ista, quæ protulisti, communia sunt & antiqua paupertatis crimina. Tamen tu neq; diues, neque pauper es: Hoc si agnosceres, felix eras. QVER. Scísne me nuper patrem amisisse? LAR. Seruasti præceptum: Speciale hoc planè est, hoc est quod nemini antehac contigit. Quid igitur? Nónne hoc iustũ fuit, bustũ vt efferret filius? QVER. Fateor, sed pater ipse nihil reliquit. LAR. Dura deploratio, exequias inanes tibi contigisse luges: Irasceris ergo, non doles, patri certè nihil defuit, tibíque hodie nihil desit: Non enim hoc parua hereditas: Suscẽſésne senio saltẽ extremo? Sibimet vixit qui semper tibi. Vtinam tu heredibus tãtum relinquas, quantum reliquit Euclio. Dic ergo aliud, iam istinc nihil audio. QVER. Seruus mihi est, quem tolerare nequeo, Pantomalus & mente, & nomine. LAR. Facilem te, Querole, si vnus tibi est Pãtoma-

liis, multi Pantomalos habent. QVER. Sed plures audio, qui suos etiam laudant. LAR. Isti peiores habent. QVER. Cur igitur laudant? LAR. Quia quid deperdant nesciunt. QVER. Tempestas maximè fructus meos abstulit: Numquid commune hoc fuit? LAR. Non vno genere homines puniũtur: Tibi tempestas obfuit, alter aliud pertulit. QVER. Oe, consortes mei, iamdudum nihil incommodi pertulerunt. LAR. Fallis turpiter. QVER. Da quæso veniam: Ignorabam peculiarem tibi curam esse hanc de consortibus meis. Adhuc habeo quod obiciam, Vicinus mihi malus est. LAR. Ecce rem verè malam. Tamen, Querole, de vno isto, quantũ etiam hîc præstiterim, vide: vicinum malũ pateris vnum tantùm, quid faciunt illi, qui plures habent? QVER. Conserua istum, quæso, Lar familiaris, ex voto meo tuere, quem præstitisti, ne fortè nascantur duo. LAR. Quid si etiam hinc vincimus? dic, quæso, nunc mihi, quem tu putas feliciorẽ, tete, an istum de quo quereris? QVER. Quidnam hîc simile est? Aut nunquid dubitari potest, feliciorem eum esse, qui alterum queri compellit, quàm ille qui ad querelam confugit? LAR. Hem, Querole,

Vis iam nunc facimus, vt infeliciorem esse hunc scias? QVER. Valdè cupio. LAR. Sed hoc egomet tibi tantùm indicabo, paululum aurem accommoda. QVER. Cur non apertè loqueris? Nunquidnam etiam tu times? LAR. Quidni timeam, qui tecum viuo? Aurem accommoda. QVER. Age dicito, Ha, ha, he, Habeat, teneat, possideat seq. cum suis: lautè edepol nos accipis doctor: Nonne certè iam nihil conqueror? LAR. Quid istuc, Querole, paululum tibi ita videtur, rursum ad ingenium redis: Sed quoniam miserum te nō doces, superest vt felicem cōprobem. Dic, quæso, Querole, sanus es? QVER. Ita arbitror. LAR. Quāti hoc æstimas? QVER. Hoc etiam imputas? LAR. O, Querole, sanus es, & felicem te negas: Vide ne postmodū felicem te fuisse scias. QVER. Iam superiùs dixeram, benè mecū agitur, sed iuxta alios malè. LAR. Certè apud te benè. QVER. Fateor. LAR. Quid quæris amplius? QVER. Quare alij meliùs? LAR. Iam istud ad inuidiam pertinet. QVER. Sed rectè inuideo: Nam sum deterior inferioribus. LAR. Quid si feliciorem tete edoceo, quàm sunt isti de quibus dicturus es? QVER. Tum igitur facies,

eles, posthac Querolus nullum permittat queri. LAR. Vt negotium sit breuius & lucidius, argumenta remoueo: Tu fortunā dicito, cuius tibi conditio placeat: sortem autem quam ipse volueris, iam nunc dabo. Tantùm illud memento, ne putes posse te aliquid deplorare, atque excipere, vnde aliquid legeris. QVER. Placeat optio: Da mihi diuitias atque honores militares, vel mediocriter. LAR. Istud tibi præstare valeo: verùm illud vide, si tu valeas implere quod petis. QVER. Quid? LAR. Potes bellum gerere, ferrum excipere, aciem rumpere? QVER. Istud nūquam potui. LAR. Cede igitur præmio atque honoribus, his qui possunt omnia. QVER. Saltem aliquid nobis tribue in parte ciuili & miserabili. LAR. Vis ergo omnia & exigere, & exsoluere? QVER. Attat hoc excidit, iam neutrum volo. Si quid igitur potes, Lar familiaris, facito vt sim priuatus & potens. LAR. Potentiam cuiusmodi requiris? QVER. Vt mihi liceat spoliare non debentes, cædere alienos, vicinos autem & spoliare & cædere. LAR. Ha, ha, he, latrocinium non potentiam requiris: hoc modo nescio edepol quemadmodum præstari hoc possit tibi: tamē inueni, habes

quod exoptas, vade, ad Ligerem viuito. QVER. Quid tum? LAR. Illic iure gẽtium viuunt homines: ibi nullum eſt præſtigium: ibi ſententiæ capitales de robore proferuntur, & ſcribuntur in oſſibus: illic etiam ruſtici perorant, & priuati iudicant: ibi totum licet. Si diues fueris, patus appellaberis: ſic noſtra loquitur Græcia: ô ſiluæ, ô ſolitudines, quis vos dixit liberas? multò maiora ſunt quæ tacemus, tamen interea hoc ſufficit. QVER. Neque diues ego ſum, neque robore vti cupio: nolo iura hæc ſilueſtria. LAR. Pete igitur aliquid mitius honeſtiúſque, ſi iurgare non potes. QVER. Da mihi honorem, qualem optinet togatus ille, muneras quem maximè. LAR. Rem prorſus facilem nvn petiſti. Iſtud etiam ſi nõ poſſumus, poſſumus: víſne præſtare hoc tibi? QVER. Nihil eſt quod plus velim. LAR. Vt maxima quęque taceam, ſume igitur tegmina hieme trunca, & ęſtate duplicia: ſume laneos coturnos, ſemper refluos carceres, quos pluuia ſoluat, puluis compleat, cœnum & ſudor glutinet: Sume calceos humili fluxos tegmine, quos terra reuocet, fraudet limus concolor: æſtum veſtitis genibus, brumã nudis cruribus: in ſoccis hiemes, cancros

in tubulis. Age, patere inordinatos labores, occursus antelucanos, iudicis conuiuium, primum, postmeridianum, aut æstuosum, aut algidum, aut insanum, aut serium. Vende vocem, vende linguam, iras atque odiũ loca. In summa pauper esto, & reporta penatibus pecuniarum aliquid, sed plus criminum. Plura etiam nunc dicerẽ, nisi quod efferre istos meliùs est, quàm lædere. QVER. Neque istud volo. Da mihi diuitias quales consecuntur illi, qui chartas agunt. LAR. Sume igitur vigilias & labores illorum, quibus inuides. Aurum in iuuenta, patriam in senecta quære: tiro agelli, veteranus fori, ratiocinator eruditè, possessor rudis, incognitis familiaris, vicinis nouus, omnem ætatem exosus agito, funus vt lautum pares. Heroës autem Deus ordinabit, istis nolo inuideas, Querole. SAEPE CONDITA LVPORVM FIVNT RAPINAE VVLPIVM. QVER. Heia, nec chartas volo: Tribue saltem nũc mihi peregrini illius & trãsmarini mercatoris sacculum. LAR. Age igitur, conscende maria, te tuósque pariter vndis & vẽtis credito. QVER. Istud egomet nũquam volui: da mihi saltem vel capsas Titi. LAR. Sume igitur & podagram Titi. QVER. Minimè. LAR. Ne-

que tu capſas continges Titi. QVER. Neque iſtud volo: Da mihi pſaltrias & cõcubinulas, quales habet auarus ille fenerator aduena. LAR. Habes nunc planè tota mēte quod rogas: Suſcipe quod exoptas toto cum choro, ſume Paphien, Cytheren, Breſeïden, ſed cum pondere Neſtoris. QVER. Ha, ha, he, quamobrem? LAR. Habet hoc ille, cuius tu ſortē petiſti. Heo, Querole, nunquam audiſti: Nemo gratis bellus eſt? Aut hæc cum illis habenda ſunt, aut hęc cum his amittenda ſunt. QVER. Adhuc inuenio quod requiram: Da mihi ſaltem inpudentiam. LAR. Vrbanè edepol, tu nunc omnia quę negauerim concupiſcis: Si toto vis vti foro, eſto inpudēs: ſed ſapientiæ iactura facienda eſt nunc tibi. QVER. Quamobrem? LAR. Quia ſapiens nemo eſt impudens. QVER. At abi, Lar familiaris, cum tua diſputione. LAR. At abi, Querole, cũ tua querimonia. QVER. Nunquámne mutabis calamitas? LAR. Quamdiu tu vixeris. QVER. Felices ergo non ſunt. LAR. Sunt aliqui, ſed non illi quos tu putas. QVER. Quomodo? Si oſtēdero iam nũc tibi aliquem & ſanum & diuitem, felicem hunc negabis? LAR. Diuitē potes noſſe,

ſanum eſſe quid putas? QVER. Corpore benè valere. LAR. Quid ſi ægrotat animo? QVER. Iſtud egomet neſcio. LAR. O Querole, inbecilla tantùm vobis corpora videntur, quantùm animus eſt infirmior: ſpes, timor, cupiditas, auaritia, deſperatio ineſſe felicem ſinunt. Quid ſi neſcio quis ille, alius in corde, alius eſt in vultu? quid ſi lætus publicè, mœret domi? Vt maiora reticeam, quid ſi vxorem nō amat? quid ſi vxorem nimis amat? QVER. Si nemo felix, nemo igitur iuſtus? LAR. Etiam hinc reſpondeo. Sunt aliqui, fateor, iuſti propè, ſed prima eſt horum calamitas. Eſt'ne aliquid, quod requiras? QVER. Immo edepol nihil: Meam mihi concede ſortem, quādo nihil melius repperi. LAR. Igitur quanquam felicem eſſe te conſtiterit, tamen etiam nunc beatiorem te futurū vt agnoſcas volo: Aurum hodie multū cōſequêre. QVER. Ludis nos, fieri hoc nō poteſt. LAR. Quam ob cauſam? QVER. Quia non eſt via. LAR. Sanè difficile eſt nobis facere atque inuenire, quod tu nō intellegis. QVER. Dic, quæſo, nūquid rex aliquid largietur? LAR. Nihil. QVER. Numquid amicus donabit aliquid? LAR. Nihil. QVER. Numquid ex tranſuerſo

quiſpiam me heredem inſtituet? LAR. Nihil minus. QVER. Numquid theſaurus alicubi defoſſus apparebit ante oculos meos? LAR. Atqui ſi theſaurus domi tuę lateret, prius alteri eſſet oſtendēdus quàm tibi. QVER. Et quemadmodum ſum habiturus egomet, quod mihi nullus dabit? LAR. Vade iam nunc, & quicquid cōtra te eſt, facito. QVER. Cur ita? LAR. Sic expedit: fallenti credito, & circumuenienti operam atque adſenſum accōmoda: fures ſi ad te venerint, excipe libenter. QVER. Tum ſi aliquis meis ædibus facem ſubiciet, iuberéſne me oleū infundere? LAR. Noueram te crediturum non eſſe. QVER. Fures mihi ac prædones CVI BONO? LAR. Vt ſi quid tibi ſpei, aut præſidij eſt, totū auferant. QVER. Cur ita? LAR. Vt ſis diues. QVER. Quomodo? LAR. Bona ſi perdideris tua. QVER. Quamobrem? LAR. Vt ſis felix. QVER. Quomodo? LAR. Si fueris miſer. QVER. Iſtud planè eſt quod ſæpe audiui, obſcuris vera inuoluere. Sed quid facere me iubes? LAR. Quod contra te putas. QVER. Dic ergo quid ſit, ne fortaſſe aliquid pro me faciam neſcius. LAR. Quicquid egeris geſſeríſve hodie, pro te fiet. QVER. Quid ſi egomet

nolo? LAR. Velis nolis, hodie bona fortuna ædes intrabit tuas. QVER. Quid ſi ædes obſero? LAR. Per feneſtrã defluet. QVER. Quid ſi & feneſtras clauſero? LAR. O ſtulte homo, prius eſt, vt hæ pateant, ipſáque ſeſe tellus aperiat, quàm vt tu excludas, vel ſubmoueas, quod mutari non poteſt. QVER. Igitur quantum intellego, non mihi præſtatur, quod velim nolim faciundum eſt. LAR. Neque ego id expectabam, vt gratias ageres, ſed vt querolũ te conſtaret in omnibus. QVER. Tu nũc quò tẽdis? LAR. In ædes tuas, immo noſtras me recipio, inde ibo quolibet: ita tamen vſque quaque peruagabor, vt te nunquam deſerã. QVER. Incertus ego ſum factus magis hodie, quàm ſemper fui: Quid ergo nunc faciam cum reſponſo huiuſmodi? Cuiuſquámne oraculum tale vnquam datum eſt, vt ipſe ſibimet mala quæreret, aut non excluderet, ſi fieri poſſet, ingruentẽ miſeriam? Perde inquit, ſiquid eſt tibi domi, vt adquiras plurima: Mea ſi mihi auferantur, aliena quando aut quis dabit? Vade, inquit, fures require, predones recipe in domum: Primùm hoc ſi cognoſci, atque etiã ſi probari potuerit, nónne iudex iure optimo peſſundabit, tanquam latronum con-

ſcium? Sed vbi nam fures ipſos modò requiram? vbi inueſtigẽ neſcio: Vbi nam illa eſt cohors fuliginoſa, vulcanoſa, atra, quæ de die ſub terras habitant, nocte in tectis ambulant? Vbi illi ſunt, qui vrbanè fibulas ſubducunt, quíque curtant balteos? Niſi fallor, vnum ex ipſis video, atque ecce rem gerit: Hem, tibi clamo, impoſtor. Oe, ceſſa: euge ſeruata eſt fibula: Attat ſpes mihi nulla eſt, mandato excidi: interdictum fuerat ne obuiarem furibus, verùm ne excluderem: Hercle hoc ſtultum eſt, nihil prorſus hinc placet. Atque edepol, niſi fallor, iſte qui apud me eſt locutus, vrbanus eſt homo. Numquodnam meritum nũc meũ, vt mihi potiſſimùm res diuina oſtenderetur? Hîc neſcio quid eſt præſtigij. Vereor hercle ne furtum quod denunciabat, iam perfecerit. Ego me hàc intus refero, atque hominẽ ſi repperero, continuò producam foras.

MANDROGERVS, SYCOFANTA, SARDANAPALLVS. MANDROGERVS.

Vltùm ſeſe aliqui laudant, qui vel pugnaces feras, vel fugaces beſtias, aut veſtigiis inſequuntur, aut cubilibus deprehendunt, aut caſu opprimũt. Quã-

rò mihi maius eſt ingenium & lucrum, qui homines venor publicè? Sed quos homines? diuites & potẽtes & literatos maximè: Mandrogerus ego ſum paraſitorũ omniũ longè præſtantiſſimus: Aula quædam hîc iacet, cuius odorem mihi trans maria ventus detulit: Cedant iuris conditores, cedãt omnia coquorum ingenia, cedant Apici fercula: huius ollæ conditum ſolus ſciuit Euclio. Quid miramini? Aurum eſt quod ſequor, hoc eſt quod vltra maria & terras olet. Quid ad hæc vos dicitis nouelli atque incipientes nunc mei? quando hæc diſcere poteſtis? quando ſic intellegetis? quando ſic docebitis? SYCO. Atqui ſi ſcias, Mandrogerus noſter, quale egomet ſomnium nocte hac vidi! MAND. Dic, obſecro, ſi quid eſt boni. SYCO. Nocte hac videbam theſaurum, quẽ ſperabamus nobis veniſſe in manus. MAND. Quid tũ? SYCO. Videbã ex parte ſolidos. MAND. Ha, iſtud non placet. SYCO. Erant præterea vncinuli hamati, torques & catenulæ. MAND. Dic, quæſo, aliqua inſuper non ſomniaſti vincula & verbera? SARD. Infauſtum hercle hominem, ſolũ hic non vidit carcerem. Oe, homo prodigioſe, ego te iam nunc explodo cum verbis

tuis: Nocte ista ego in somnis funus videbam. MAND. Di te seruent hic benè. SARD. Et nos ipsi funus illud nescio quò ferebamus. MAND. Optimè. SARD. Insuper etiam deflebamus defunctum illũ, quasi alienum tamen. MAND. Audin' tu istæc, stulte homo? Talia egomet etiam manifesta malo, quàm tua somnia. Funus ad lætitiam spectat, lacrimæ ad risum pertinēt, & mortuũ nos ferebamus, manifestũ est gaudium. Ego autem meum vobis narrabo somnium, prorsus manifestissimum: Dicebat nescio quis somnianti nocte hac mihi seruari manifesta fide, nec cuiquam alteri concessum esse aurum illud inuenire nisi mihi: Sed insuper adiecit, ex istis opibus, hoc tantummodo mihi profuturum quod consumpsisset gula. SYCO. Optimè edepol somniasti: Quid autem aliud quærimus, nisi tãtùm quod sufficiat ventri & gulæ? SARD. Pulchrè edepol somniasti: felicem te, Mãdrogerus, nos qui tecum sumus. MAND. Sed heus tu Sycofanta noster, nisi me fallit traditio, iam peruenimus. SARD. Ipsa est platea, quam requiris. SYCO. Recurre ad ædiculam citò. MAND. Sacellum in parte argentaria ex diuerso. SYCO. Vtrunque sic est.

MAND. Ventum eſt. SARD. Quid præterea? MAND. Domus excelſa. SYCO. Apparet. MAND. Iliginis foribus. SARD. Ipſa eſt. MAND. Attat, quàm humiles hîc feneſtras video! Euge, hîc fruſtra clauduntur fores: tum præterea inermes quantum inter ſeſe diſtant regulæ: ſecura hercle regio hîc mihi, & fures nil nocent: ſed interius mihi aurum olet. Alia temptandum eſt via. Heia nunc, Sycofanta noſter, túque Sardanapalle, ſi quid vobis ingenij, comitatis & virtutis, nunc totum oſtendite: ego tamquam Cynicus magiſter inuenta & incluſa trado gaudia: retia voſmet obſidete, dum percurro cubilia: Iam omnia tenetis animo quæ iamdudum diximus, quæque exinde meditamur nocte ac die. SYCO. De atrio porticus, inrectè rationem tenes. SARD. In ſacrario tria ſigilla. MAND. Conuenit. SYCO. Arula in medio. MAND. Sic ſunt omnia. SARD. Aurũ ante aram. MAND. Hoc iam noſtrum eſt: quid ipſius Queroli indicia iam tenetis? SYCO. Melius hercle, quàm tua: Tu vide an diuinare poſſis, nos mentiri nouimus. MAND. Ego iſtuc in parte hac deambulatum ibo, illinc obſeruabo omnia: atq; vbi res vel ratio po-

ſtularit,cõtinuò hîc adero. SYCO. Nos quoque paululum iſtàc ſecedamus, ne ſuſpitionem improbitas paret.

QVEROLVS, SYCOFANTA, SARDANAPALLVS. QVEROLVS.

Oſter ille qui mecum eſt locutus nuſquam apparuit, neque aliquid ſubripuit intus: iſte planè homo non fuit. SARD. Hem ipſe eſt, vellẽ hercle audire hunc hominem, quem vidi modò: Ego magos mathematicóſq; noui, talem prorſus neſcio: hoc eſt diuinare hominem, non qualiter facere quidam riſores ſolent. QVER. Hem! quemnam diuinũ iſti eſſe dicunt? SARD. Sed hoc nouũ eſt quod vidi modò: vbi te aſpexerit, primùm tuo te vocat nomine, dein parentes, ſeruos atque omnem familiam exponet, quaſi nouerit quid tota geſſeris ætate, quídve poſtea ſis acturus, totum ediſſerit. QVER. Bellus hercle hic neſcio qui eſt: non prætereunda eſt fabula. SYCO. Quæſo ſodes, adgrediamur hominem illum ratione qualibet. SARD. O me ſtultum atque ineptũ, qui non conſului ſtatim. SYCO. Et ego her-

cle vellem, verùm, vt nosti, non vacat. QVER. Cur non omnia agnosco? Saluete amici. SYCO. Saluus esto, qui saluos esse nos iubes. QVER. Quid vos, secretúmne aliquod? SARD. Secretum à populo, non secretum à sapiẽtibus. QVER. De mago nescio quid vos audiui. SARD. Ita est, de nescio-quo nunc sermo erat, qui omnia diuinat: verùm quisnam ille homo sit nescio. QVER. Estne talis aliquis? SARD. Maximè ergo, Sycofanta, vt dixeram, per te tuósque, mi sodes, te rogo, vt illàc venias, venias mecum vnà simul. SYCO. Iamdudum dixi vltrò & libenter irẽ, si vacuum nunc esset mihi. SARD. Mane paulisper. QVER. Quæso, amice, ne te subripias tam citò: egomet quoque scire cupio, quisnam iste est, de quo sermo nunc erat. SYCO. Edepol, nescio quid aliud mihi est negotij, cognati atque amici iamdudum me expectãt domi. SARD. Magna hercle hominis difficultas & persuasio: neque nunc te amici expectant, neque cognati, paulisper mane. QVER. Quæso, amice, si mea non est odiosa societas, consulere vobiscum volo. SARD. Vereor hercle ne difficilem se nobis faciat, si plures videt. SYCO. Optimè edepol, ecce so-

des comitem quærebas, habes, mihi molestus ne sies. QVER. Quæso, amice, si huic ita videtur, habeat nos illàc vnà symul. SARD. Atque isto nobis est opus, quoniã hominẽ illũ vidit, & nouit benè. QVER. Iustum est vt nobis hodie operam inpendas, quoniam sic ratio expostulat. SYCO. Immo hercle iste illum nouit melius, atq; ille hunc familiariter. QVER. Sed quæso nunc vestram fidem, quisnam hic homo est, vel cuius loci? SYCO. Quantum cõperi MANDROGERVS vocatur, hoc scio. QVER. Attat pulchrum hercle nomen, iam hoc de Magis existimo. SYCO. Primùm præterita edicit, si omnia cognoscis, tum de futuris differit. QVER. Magum hercle hominem tu narras, & consuli hunc non placet? SYCO. Volo equidem, sed paulisper non vacat. QVER. Age, da operam amicis, nobis quoque simileter impera, si quid voles. SYCO. Habeo gratiam, quoniam istud vultis, fiat. Sed audite quid loquor, huiusmodi homines impostores esse. QVER. Hem, sodes ipsud volebam dicere: certè ferulas non habet, neque cum turbis ambulat. SYCO. Ha, ha, he, tales hercle consulere hic deberet homo curiosissimus? SARD. Verbis quan-

tum vult ille fallat, plus de nobis non licet. SYCO. Si vobis ita videtur, placeat vt ego hominem sciſciter, atque vt omnia perquiram non vno modo: ſi mihi ille de omnibus reſpondere potuerit, ſciatis verè hunc eſſe diuinum vel magum. SARD. Dixiſti optimè: ſed eccum ipſe hàc præterit, ita vt volui contigit: quanta in ingreſſu grauitas, quanta in vultu dignitas! QVER. Adgrediamur hominem, atque à publico ſeuocemus, vt ſecretò diſſerat.

QVEROLVS, MANDROGERVS, SYCOFANTA, SARDANAPALLVS.

QVEROLVS.

SAlue Mandrogerus. MAND. Saluos eſſe volo. QVER. Tu quoq; incolumis eſto ſacerdotũ maxime, quoniam laudaris ac diligeris plurimum merito tuo. SYCO. Scin' tu Mandrogerus quid ex te voluimus noſcere? MAND. Quænam? fortaſſe noui. SYCO. Conſulere de quibuſdam volumus, & cognoſcere tuam inſignem ſapientiam. MAND. Non equidem conſtitueram, ſed quoniam ita vultis, conſulite vt reſpondeam. SYCO. Quęſumus vt libenter nobis operam tuam in-

pendas:prolixa nũc diſceptatione opus eſt. MAND. Dicite quid velitis. SYCO. Primùm vt exponas quæſumus, quæ ſunt optima ſacrorum genera vel cultu facilia. MAND. Duo ſunt genera poteſtatum, vnum eſt quod iubet, aliud quod obſecundat: ſic reguntut omnia: Præclarior maiorum poteſtas, ſed minorũ ſæpe vtilior gratia. Verùm de maioribus, neque mihi dicere, neque vobis audire eſt vtile: itaque ſi & inuidiam & ſumptum euitatis, ſperate ab inferioribus. SYCO. Quænam iſta ſunt obſequia, quibus obſequi nunc oportet? MAND. Dicam celeriter, tria ſunt inprimis, Planetæ potentes, anſeres importuni, & cynocefali truces: has tu effvgies omnibus in fanis & ſacellis ſi intueare vel placare potueris, nihil eſt obſtare quod poſſit tibi. SYCO. Illóſne quæſo tu mihi planetas loqueris, numeris qui totum rotant? MAND. Ipſos nec viſu faciles, nec dictu affabiles atomos in ore voluunt, ſtellas numerant, maria æſtimant, ſola mutare non poſſunt ſua. SYCO. Egomet audieram, quòd ipſi omnia gubernarent. MAND. Ha, ha, he, hîc ſi aliquid gubernare cenſes, neſcio vbi naufragium dixeris: Vbi rerum omnium penuriam eſſe norunt, illic homi-

nes

nes non regant. Summa est medella, vicissim alia vt euertat loca, messes hàc atque illàc transferũt diris tempestatibus, omneísque fructus paucorum improbitas capit. SARD. Nouum tibi est transferri messes? MAND. Istis licet rerũ omnium species atque formas vt libuerit vertere. Sed quod gradibus & transfusionibus? aliud ex alio iubent: triticum ex vino subitò fieri videas, vinum ex tritico: Iam flaua seges hordei facilè efficitur ex quouis titulo & nomine: mortales verò animas siue inferis, siue superis addere nullus labor. SARD. Vides ergo tã potẽtes placari oportere? MAND. Ha, ha, he, paucis hoc licet, sacraria istæc nimis superba sunt & sumptuosa, maximè si obaudire vultis, exiguo votum soli sacello soluite. SYCO. Et oracla istæc vbinam specialiter sunt expetenda? MAND. Vbi libet, hàc atq; illàc, sursum deorsum, in terra, in mari. SYCO. Et quisnam infelix deprehendere aut adire possit hæc tam vaga sidera? MAND. Adire facile est, abire impossibile. SYCO. Quamobrem? MAND. Mysteria sunt in aditu diuersa & occulta, quæ nos soli nouimus, arpiyæ, cynocephali, furiæ, vlulæ, nocturnæ striges: absentes hydris congregant, presentes vir-

gis submouēt: ita neque abesse licitum est, nec adire tutum: turbas abigunt, & turbas amant. quid plura, Querole? Si te numina diligunt, ne tu quicquam hinc noueris. SYCO. Atqui, sacerdos noster, mysteriū hoc iam displicet: de secundo illo genere anserino edissere atque expone, si quid est boni. MAND. Isti sunt qui pro hominibus perorant ante aras atque altaria, quibus cygnea sunt capita & colla, reliquias edere mensarum solent, isti sunt ariolorum longè fallacissimi, tātum est quòd vota hominum interpretantur & malè precémq. dicunt, sed responsa numquam eligunt cōgrua. SARD. Hosne tu olores esse narras? ego in sacellis proximè anseres inspexi multos, neminem vidi cygnū, magnis gutturibus capita attollunt, alas pro manibus gerunt: primùm inter sese linguam trisulco vibrant sibilo, inde vbi sonuerit vnus, cuncti alas quatiunt, diris cum clangoribus. MAND. Non paruo explentur isti, panē neque nouerunt, neque volunt, hordea insectantur fracta & madida, spicas nonnulli vorant, quidam etiam polenta vtuntur, & carne iam subrancida. SYCO. En sumptum inanem. MAND. De istis quondā magnus dixit Tullius, *Anseribus cibaria publicè*

locantur, & canes aluntur in Capitolio. SYCO. O génus hóminum multiforme & multiplex! his egomet fuiſſe arbitror matrem Circen, Proteum patrem. SARDA. Edepol neque iſti placent: cynocefalos nunc expone, ſi meliores putas. MAND. Iſti ſunt, qui in fanis ac ſacellis obſeruant vela & limina, quibus à pectore capita ſunt canina, * alui des, pandæ manus, æditui cuſtodéſque iſtos Ecuba quondam poſtquam verè facta eſt canis, Anubi nupta noſtro latranti Deo omnibus templis ac delubris ſemper denos edidit, ſic à pectore biformes, infrà homines, ſurſùm feras, Itaque vbi ignotus precator templa petierit, hinc atque hinc multiſono cuncti latratu fremunt, vt adeas tantum dabis, vt perorare liceat, multò plus dabis: myſterium de religione faciunt & commertium, quæ cõmunia ſunt & gratuita vendunt foris, iſtis omnibus litandũ, ſi paruo nequeas, at quãti queas: Reſpicite ad homines poteſtatéſque veſtras, & nobis veniam date, mihíque credite, Deus faciliùs aditur, quàm prole cognitur. SYCO. Actum eſt, neq; iſtos volo, nihílque inter omnia quæ narraſti improbius puto. SARD. Felices vos qui non cynocefalos pertuliſtis, ego autem

ipsum vidi Cerberũ, vbi nisi ramus aureus adfuisset, Æneas non euaserat. SYCO. Quid de simiis? MAND. Istæ sunt quæ futura scribunt gesta, quæ vos dicitis, hominúmque fata leuibus voluunt paginis, non quidem periculosa hæc animalia, sed molesta, atq; improba. Quas illic sannas, quos corymbos videas, si nummos non asperseris? nam si insuper nuces & sorba dederis, omnẽ pupillũ ceperis. SYCO. Arpyias, quæso, præteristi quæ semper rapiunt & volant. MAND. Istæ sunt, quæ vota hominum obseruant atque honores numinum, non solùm sollemnia, verumetiam extraordinaria requirunt, & parentum debita: si aliquid ad diem præsentatum non est, cum tormentis exigunt, hàc atque illàc totum per orbem iuxta terras peruolant, digitos ad prædam exacuunt curuis timendos vnguibus, sempérque mensis aduolant: quod contingunt, auferũt, quod relinquunt, polluunt. istæc prodigia alere, quàm nosse malo: sed neutrum placet. SARD. Noctiuagas etiam præteristi celeres, capripedes, hirquicomantes. MAND. Innumerabilia sunt hæc prodigia, sed ignaua & vilia, solum hoc est, quòd sequuntur atque obseruant vnicè panẽ domini. SYCO. Omnia

ſacra tute ipſe improbaſti, quænam igitur prædicas? MAND. Quoniam ſimpliciter interrogaſtis, ſcitote inter iſtæc omnia nihil eſſe melius quàm vt aliqui fato naſcatur bono. QVER. Et ita ſuſpicamur, ſed fatum ipſum qualiter tandem coli, vel propitiari poteſt? MAND. Dicam, Genij ſunt colendi, quoniam ipſi decreta fatorum regunt, iſti ſunt placandi atque exorandi: ſimúlque ſiqua intra ædes latet mala fortuna, vinciẽda atque exportãda eſt. QVER. Pulchrè edepol doces: ſed vt facilius nunc ſequamur omnia, da nobis experimentum tuæ poteſtatis & ſapiẽtiæ, quoniam ea quæ noueras narraſti: nũc ſi potes, ea quæ neſcis dicito. MAND. Non equidem ex integro fieri iſtud poteſt, tamen accipite pauca, de quibus intellegatis cætera: certè egomet neque mores neque facultates veſtras didici. SARD. Certum eſt. MAND. Tu Sardanapalle pauper es. SARD. Agnoſco, verumtamen vereor ne plures hoc ſciant. MAND. Humili loco natus. SARD. Ita eſt. MAND. Ideo tibi cõtra regium nomen datum eſt. SARD. Ita aiunt. MAND. Homo es vorax, petulãs & calamitoſiſſimus. SARD. Heo, Mandrogerus, numquidnam hoc ſum precatus,

vt vitia enarres mea? MAND. Mentiri mihi nõ licet, ésne adhuc quod narrare me velis? SARD. Vtinam ne istæc quidẽ de me locutus esses, siquidẽ vlterius hæc amicis dicito. SYCO. Ego te, Mandrogerus, hoc exoro, futura nunc mihi vt enarres, & ea tãtummodo quæ sunt bona. MAND. Ego non possum nisi à capite exponere: tu Sycofanta, nobili & claro natus es loco. SYCO. Ita est. MAND. Ab initio nequam. SYCO. Etiam hoc confiteor, manet. MAND. Damna te premunt. SYCO. Verum est. MAND. Periculum sępe tibi incumbit igni, ferro, flumine. SYCO. Pulchrè edepol omnia narrauit, quasi qui mecum vixerit. MAND. Datum tibi est de proprio nihil habere. SYCO. Intellego. MAND. Sed de alieno plurimùm. SYCO. Iam istud nobis sufficit: nunc illud te quæsumus, vt etiã huic respõsa tribuas homini minimè malo. MAND. Ita fiat. Heus tu, amice, tun' Querolus diceris? QVER. Dij te seruent, ita est. MAND. Quid horæ nuncupamus? SYCO. Inter sextam & tertiam, nihil fefellit, de clepsidra respondisse hominem putes. Hem! quid igitur Mars trigonus, Saturnus Venerẽ respicit, Iuppiter quadratus, Mer-

curius huic iratus, Sol rotũdus, Luna in ſaltu eſt: collegi omnem iam geneſim tuam, Querole, mala fortuna te premit. QVER. Agnoſco. MAND. Pater nihil reliquit, amici nihil largiuntur. QVER. Verũ eſt. MAND. Vis totum audire? vicinum malum páteris, ſeruum peſſimum. QVER. Agnoſco omnia. MAND. Vis & nomina ſeruulorum tibimet etiam nũc eloquar? QVER. Audire cupio. MAND. Seruus tibi eſt Pantomalus. QVER. Verum eſt. MAND. Eſt alter Zeta. QVER. Manifeſtum eſt. SYCO. O ſacerdotem diuinum! MAND. Víſne adhuc amplius? Scíſne à me domum tuã ignorari? QVER. Maximè. MAND. Porticus tibi eſt in dextra, vt ingrediaris ſacrarium è diuerſo. QVER. Ita ſunt omnia. MAND. In ſacrario tria ſigilla. QVER. Verum eſt. MAND. Tutelæ vnum, Geniorum duo. QVER. Iamiam comprobaſti poteſtatẽ ac diſciplinam, nunc remedium promito. MAND. Vbi celeriter conſuli poteſt, & ſine ſumptu ac mora, ſacrarium certè ſolũ ac ſecretum eſt. QVER. Ita. MAND. Certè nihil eſt illi conditum. QVER. Nihil pręter ſigilla. MAND. Solemnitas quædã ibidẽ celebranda eſt, ſed religio tecũ

omneis exclusit foras. QVER. Vtlibet. MAND. Religio per extraneos celebrãda est. QVER. Ita fiat. MAND. Si quosnam possumus nunc inuenire tam citò, optimũ erat atque oportunum isti si vellent operã nunc tibi dare. QVER. Quęso amici officium nunc & religionem impendite: ego quoque, si opus fuerit, vobis operam præstabo meam. SYCO. Nihil quidem istinc nouimus, sed si ita facto opus est, fiat. SARD. Inhumanum est votis operam denegare. MAND. Benedicitis, ambo estis boni. QVER. Prò nefas, méne quasi ex consilio non solum fore? Hem, Pantomale, celeriter iam nunc peruola, & arbitrum vicinum nostrum, vbicũque iam nunc reppereris, vsque ad nos pertrahe; sed noui egomet te, vade iam nunc, & cauponibus tete hodie colloca. MAND. Nescis, Querole, fatum ac decretum monẽtis rei? QVER. Quid igitur? MAND. Hora est synastria, istæc mihi placet: nisi iã nunc aliquid geritur, frustra huc venimus. QVER. Eamus igitur intus. MAND. Tu præcede, nos tecũ sumus: Hem! quod exciderat, éstne aliqua tibi arcula inanis? QVER. Non vna quidem. MAND. Vna tãtum est opus, in qua lustrũ illud exportetur fo-

ras. QVER. Ergo & claues largior, vt inclusa excludatur calamitas. MAND. Omnia sunt peracta, quod bonum faustum felixque sit huic domui. Nos præstò sumus.

PANTOMALVS SERVVS.

Mneis quidem dominos malos esse constat, & manifestissimum est: verùm satis sum expertus nihil esse deterius meo: nõ quidem periculosus ille est homo, verùm ingratus nimium & rãcidus. Furtum si admissum domi fuerit, execratur tanquam aliquod scelus: si destrui aliquid videat, cõtinuò clamat, & maledicit quàm malè: sedile, mensam, lectum si aliquis in ignem iniciat, festinatio nostra vt solet, etiã hinc queritur: tecta si percolent, si confringantur fores, omnia ad se reuocat, omnia requirit: hercle hic non potest ferri. Expẽsas autẽ rationésque totas propria perscribit manu, quicquid expensum nõ docetur, postulat reddi sibi. In itinere autem quàm ingratus atque intractabilis! Quotiens est autem antelucandum, primùm vino, dein somno indulgemus, hinc primum est iurgium: pòst autem inter somnum & temetum, necesse est vt sequãtur plurima: turba

trepida, perquiſitio iumentorum, cuſtodũ fuga, mulæ diſpares, iuncturæ inuerſæ, mulio nec ſe regens: huic rei prorſus noua in itinere culpa: quando autem aliud fuit, ſit pauliſper patientia, totum iſtud emendat mora: at contrà Querolus, cauſam ex cauſa quærit, aliud ex alio ligat, mouere inutile carpentum non vult, neque animal debile, continuóque clamat, Quare iſtud nõ ſuggeſſiſti prius? quaſi ille prius videre hoc nõ potuerit. O iniqua dominatio! Ipſe autem ſi culpã fortaſſis aduertit, diſſimulat & tacet, & tum litem intendit, quando excuſatio nulla iam ſubeſt, ne poſtea ſuccurrat illud, Iam volebam facere, iam volebam dicere: iam quotiens vltro citróque extrudimur, neceſſe eſt remeare ad diẽ. Atque vt agnoſcatis penitus artem hominis peſſimi, vnam ſemper vltra iuſtum nobis largitur diem, vt ad præſcriptum reuertamur: nónne iſte irarum cauſas quęritat? Nos autem ſemper quicquidlibet aliud alio fuerit tempore, illam nobis ſpecialiter diẽ tribuimus qua redituri ſumus: Itaq; dominus qui falli ſeſe non vult, neque decipi, quem kalendis velit adeſſe, redire iubet pridie. Illud autem quale eſt, quod temulentum execratur, atque agnoſcit quàm citò? modum qualita-

témque vini in voltu & labiis primo cõspectu videt, falli se prorsus nõ volt, neque circumueniri vt solent: quisquámne huic possit benè aut seruire, aut obsequi? calidam fumosam non volt, neque calices vnguentatos: quænam sunt hæ deliciæ? vrceolum cõtusum & infractum, œnoforũ exauriculatum & sordidum, ampullam trũcam limosámque densis fultam cerulis non simpliciter intuetur, bilem tenere vix potest: Iam excogitare nequeo quid sit, quòd tam prauis placere possit moribus: vinum autẽ corruptum tenuatúmque lymphis continuò intellegit: Solemus etiam vinum vino admiscere, nunquid adulterium dici hoc potest, cùm lagęna vetere castrata suco, rursus completur nouo? etiam hoc Querolus crimen indignum putat, & vt est nequitia, suspicatur hoc statim: ipsum etiam paxillum argenti leuibus tensum tympanis limari cõ mutaríque semper credit, quia factum est semel: quantula est autem discretio? in argento certè vnus est color: nam de solidis mutandis mille sunt præstigia: muta remuta facimus, & hoc mutari non potest: has saltem distingui non oportet tam gemellas formulas: quid tam simile quàm solidus solido est? etiam hic distantia quæritur in

auro, voltus, ætas, & color, nobilitas, litteratura, patria, grauitas vsq; ad scriptulos quæritur in auro plus quàm in homine. Itaque vbi aurum est, totum est, hoc ante Querulus ignorabat: sed mali perdunt bonos. Ille autem arbiter ad quem nunc eo, quàm sceleratus est homo? seruis alimenta minuit, opus autem plus iusto imperat, inuerso hercle modio si liceret, turpe eliceret lucrum: Itaque si quando isti casu vel consultò se vident, tunc inuicem sese docent, & tamen hercle, vt omnia dicantur, si necesse est, malo meũ: adhuc ille noster, qualiscumque est, tamen auarus non est in suos, solùm illud est, quod nimium crebrò verberat, sempérque clamat. Itaque illis ambobus Deus iratus sit: & non sumus tamen tam miseri atq; tam stulti, quàm quidã putant: Aliqui somnvlentos nos esse credunt, quoniam somniculamur de die, nos autem id facimus vigiliarũ causa, quia vigilamus noctibus. Famulus qui diurnis quiescit horis, omni vigilat tempore; Nihil vmquã melius in rebus humanis fecisse naturam, quàm noctem puto, illa est dies nostra, tunc aguntur omnia: nocte balneas adimus, quamuis sollicitet dies: lauamus autem cũ pedisequis & puellis, nonne hæc est vita libera? Luminis autẽ

vel plendoris illud subornatur quod sufficiat, quod publicet: ego nudam teneo, quã domino vestitam vix videre licet, ego latera lustro, ego effusa capillorum metior volumina, adsideo, amplector, foueo, foueor: cuínam dominorum hoc licet? illud autem nostræ felicitatis caput, quod inter nos zelotipi nõ sumus, furta omneis facimus, fraudem tamen nemo patitur, quoniam totum hoc mutuum est: Dominos autem obseruamus atque excludimus: nam inter seruos & ancillas vna coniugatio est. Ve illis, apud quos domini vigilias multam in noctem protrahunt: tantum enim seruis de vita abstuleris, quãtum de nocte absciderís: Quãti sunt ingenui qui trãsfigurare sese vellent hoc modo, manè vt domini fierent, serui vt vesperè! * Numquã tibi, Querole, opus est vt cum istæc omnia nos exercere tu aut tributum cogites: nobis autẽ cotidie nuptiæ, natales, ioca, dibacchationes, ancillarũ feriæ, propter hoc quidã nec manumitti volunt: quis enim tantam expensam, tantámque impunitatẽ pręstare possit libero? Sed nimium hic resedi, meus ille, credo, iam nunc clamauit, vt solet, fas erat me facere quod præcepit, id est, vt ad sodales pergerẽ: sed quidnam hîc fiet? accipiẽda & mussitã-

da iniuria est: domini sunt, dicant quod volunt, quamdiu libuerit tolerandum est. Dij boni! numquámne indulgendum est mihi, quod dudum peto, vt omnis ille durus & dirus nimis, aut ex municipe, aut ex togato, aut ex officij principe? quamobrē istud dico? quia post indulgentiam sordidior est abiectio. Quid igitur optem, nisi vt faciat ipse quod facit? viuat ambitor togatus, cōuiuator iudicum, obseruator ianuarum, seruulorum seruulus, rimator circūforanus, circumspectator callidus, speculator, captatórque horarum & temporum, matutinus, meridianus, vespertinus, inpudens salutet fastidientes, occurrat non venientibus, vtatúrque in æstu tubulis angustis & nouis.

MANDROGERVS, QVEROLVS. MAND.

DEpone ab humeris, Querole, pondus tā graue, satisfactū est religioni, quòd tute ipse malam fortunam portasti foras. QVER. O Mandrogerus, fateor, nunquam fieri posse hoc credidi, potentiam tuam & religionē ipsa res probat: arcula istæc iamdudum vt à me introlata est, quàm leuis mihi soli fuit, & nunc quàm grauis est duobus? MAND. Nescis nihil

esse grauius fortuna mala? QVER. Edepol noui & scio. MAND. Di te seruent homo, mihi ipsi hoc præter spē venit quod laudas modò: nullam vnquam domum sic purificatam retineo, quicquid erat calamitatis egestatísque inclusimus. QVER. Miror hercle vnde pōdus. MAND. Enarrari subitò hoc non potest: cæterùm solet euenire, vt istæc calamitas moueri multis non possit iugis. Iam istinc ergo ministri nunc mei lustrum istud in fluuios dabunt: tu autem non ita quæ iam nunc dabo, sensibus imis cape: Mala hæc fortuna quā abstulimus redire temptabit domū. QVER. Nec Dij sinant, VNA SIT ILLI ISTAEC ET PERPETVA VIA. MAN. Triduo ergo istuc periculū tibi est, ne hæc ad te redire tēptet res mala: Tu igitur vniuerso hoc triduo domi clausus esto nocte ac die, nihil de domo tua foris nūc dederis, nihílq; intra ædes recipias, vicinos, cognatos, amicos omneis tanquā profanos respue, ipsam bonam fortunam clamātem pulsantémque hodie nemo audiat: Exacto autem hoc triduo, illud domi non habebis quod ipse ex ipsa excluseris: abi ergo intus. QVER. Ego verò ac libens, dum tantummodo inter me ac fortunam meam solùm paries intersit.

MAND. Celeriter hũc abige, hem! Querole, fortiter nũc claude fores. QVER. Factum est. MAND. Seras & catenas adhibe. QVER. Tanquã pro memet fecero.

MANDROGERVS, SYCOFANTA, SARDANAPALLVS. MANDROGERVS.

PVlchrè edepol res processit, inuentus spoliatus clausus est homo. sed vbinam ornam respicimus? vel vbi arculam istam cõfringemus atque abscondemus ne furtum indicia prodant? SYCO. Nescio edepol nisi vbicunque in flumine. SARD. Credis, Mandrogerus, præ gaudio ornam illam inspicere non ausus fui. SYCO. Neque ego. MAND. Atqui hercle ita facto opus fuit, ne mora suspitionem afferret. SYCO. Verũ est. MAND. Primum fuit vt inueniretur, istud iam sequitur, tutum est. SYCO. Quicquidlibet narres, Mandrogerus, recedamus qualibet: ego autem nõ credam mihi, nisi aurum inspexero. MAND. Neque ego dissimulo, pergamus. SYCO. Hàc atque illàc, tantum ad secretum locum. MAND. Prò nefas vię omneis seruantur, ripę frequẽtur: pergamus quocunque celeri.

PAN-

PANTOMALVS ET ARBITER.

ARBITER.

HEm Pantomàle, domi quid agitur? vester ille quid facit? PANT. Quod nosti malè. ARB. Ergo queritur? PANT. Nō planè, ita sit nobis incolumis, atque propitius. ARB. Atqui hercle solet esse ingratus. PANT. Quid vis fieri? sic res habet, cælū numquid æqualiter administratur? SOL IPSE NON SEMPER NITET. ARB. Benè Pantomale noster, tandem pro dominis solus qui hęc dictitas. PANT. Eadē dico vobis absentibus præsentibúsque. ARB. Credo, nam semper noui te bonū. PANT. Tu nos bonos ac semper felices facis, qui nostrum illum benè mones. ARB. Feci, & facio semper. PANT. Vah! vtinam ille mores seruaret tuos, essétque apud nos tam patiens atque indulgens quàm tu cum tuis. ARB. Non agnosco hæc, Pātomale, suffragia, nimium nosmet prædicas. PANT. Edepol nos omneis scimus, & laudamus plurimùm, vtinámque illa tibi omnia eueniant, quod nos optamus seruuli. ARB. Immo tibi hercle pellibus ossibúsq; vestris eueniat, quicquid optasti mihi. PANT. Ha! cur ita suspica-

ris? nũquidnã in aliquo nòs grauas? ARB. Non, ſed quia VOBIS NATVRALE EST ODISSE DOMINOS SEMPER SINE DISCRIMINE. PANT. Malè imprecamur multis, verum eſt, & ſæpe & liberè, ſed illis ſycofantis & maliloquis, quod noſti benè. ARB. Age, iam credo, ſed quidnam tu dominum facere aiebas? PANT. Rem diuinã cœperat, Magus præſto erat cum miniſtris, intus omneis tũc ibant ſimul. ARB. Quidnam eſt hoc quòd fores clauſas video? credo diuinam rem gerunt, euoca illinc aliquem. PANT. Hem Theocles, hem Zeta, aliquis huc adſit citò, quidnam eſſe hoc dicã? Silentium eſt ingens, nemo eſt. ARB. Solebant non ita ſomniculari ianitores iſta in domo. PANT. Credo hercle, religionis cauſa ab importunis cautio eſt: eamus huc ad pſeudothyrum quam noſti benè. ARB. Quid ſi illic clauſum eſt? PANT. Ne vereare me duce, noſter ille eſt aditus, claudi non intercludi poteſt.

MANDROGERVS, SYCOFANTA, ET SARDANAPALLVS. MAND.

O Me miſerum! SYCO. O me infelicem! SARD. O me nudum & naufragum! SYCO. O magiſter

Mandrogerus! SARD. O Sycofanta noster! MAND. O pater Sardanapalle! SARD. Sumite triſtitiam miſeri ſodales cucullorum tegmina, plus eſt hoc quàm hominem perdidiſſe, damnum verè plăgitur. Quid agitis nunc potentes? quid de theſauris cogitatis? aurum in cinerem verſum eſt, vtinámque totum ſic fieret aurum, magis eſſemus diuites. MAND. Depone pauper inane pondus, lacrimas demus funeri; ô fallax theſaure! nę te ego per maria & vẽtos ſequor, propter te feliciter nauigaui, propter te feci omnia, matheſim & magicã ſum conſecutus, vt me ſepulti fallerent? aliorum fortunam expoſui, fatum ignoraui meum: iamiam omnia recognoſco, varia hæc fantaſmata. Erat hic planè bona fortona, ſed alteri debebatur non mihi: noſtra hæc mutauere fata, theſaurũ nos, ſed alienum inuenimus: quænam hęc eſt peruerſitas? nunquam ego fleui meum, nunc plango alienum: & te, Querole, iuſtus non tangit dolor? SARD. O crudele aurũ! quiſnam te morbus tulit? quis te ſic rogus aduſſit? quis te ſubripuit magus? Exheredaſti nos theſaure: quonã redituri ſumus tot abdicati? quæ nos aula recipiet? quæ nos olla tuebitur? MAND. Accede amice, aulam

iterum atque iterum visita. SYCO. Aliã spem quærere, amice, poteras, hæc iam non calet. MAND. Perlege quæso iterum titulum funeris, atque omnem scripturæ fidem. SARD. Quæso inquam sodes, funus egomet quodlibet cõtingere nequeo, nihil est quod metuam magis. SYCO. Metuculosus homo es tu Sardanapalle, ego perlego. TRIERINVS TRICIPITINI FILIVS CONDITVS ET SEPVLTVS HIC IACET. Hem me miserum, hem me miserum! MAND. Quidnã tibi est? SARD. Anima in faucibus, audieram egomet olere aurũ, istud etiã redolet. MAND. Quomodo? SYCO. Claustrum illud plumbeũ densa per foramina diris flagrat odoribus: nunquam antehac cõperi aurum sic rancescere, vsurario cuilibet fœtere hoc potest. MAND. Quisnam cinerum est odor? SYCO. Ille preciosus atque tristis cultus quem poscit miser. MAND. Honorificè hoc bustum tractatũ apparet, cuius adhuc sic redolet dignitas. SYCO. Ego istęc non pertulissem, si recinenti ac monẽti credidissẽ graculæ. SARD. Ego in laqueos non incidissem, si monita curti seruassem canis. MAND. Et qualiter te admonuit? SARD. Egredienti mihi ad angiportum,

ſuras omneis conſcendit. MAND. Vtinã tibi crura ipſa eneruaſſet, ne vnquam inde mouiſſes pedem. O Euclio funeſte, parúmne viuus illuſiſti? ne defunctus deſinens? & quid ego non merui qui agelaſto illi & perfido fidem accõmodaui, & fortunas meas in ipſo riſit exitu? SYC. Heia quid nũc facimus? MAND. Quid autẽ niſi quod dudum diximꝰ, vt nos ſaltẽ de filio eius Querolo vlciſcamur? probè atque illum, quoniã eſt credulus, mirificis laudemus modis: aulam illi per feneſtram propellamus clanculum, vt & ipſe lugere incipiat, quẽ nos iamdudum plangimus: pedetemptim accede atque auſculta, Querolus quid rerũ gerat. SARD. Conſiliũ placet. MAND. Accede edepol, ſed vrbanè reſpice. SARD. Attat quid ego video? Omnes nunc intus homines fuſtes & virgas tenent. MAND. Crede edepol iſti malam fortunam exſpectant creduli: accede, atque homines miris terrifica modis, malam illam dicito eſſe te, & comminare tanquam in ædes inruas. SARD. Io Querole. QVER. Quis tu homo es? SARD. Fores celeriter vides. QVER. Quamobrem? SARD. Vt domum rurſus ingrediar meam. QVER. Hem Zeta, hem Pãtomale, hàc atque illàc

obſiſtite: abi hinc potiùs mala fortuna quò te Sacerdos detulit. SARD. Hem Querole! QVER. Quid rogo nomen tu vocitas meum? SARD. Ego ſum tua fortunā quā rediturā prædixit magus. QVER. Abſcede hinc, ego hodie fortunam non recipiam nec bonā. MAND. Heus tu Sycofanta, ad ianuam ſta, homines ſeuoca, dū ego buſtum hoc per feneſtras ingero. SYCO. Aperite hanc ianuā. QVER. Omnes celeriter huc accurrite. MAND. Ecce tibi theſaurum Querole, quem reliquit Euclio: talem ſemper habeas, talem relinquas filiis. Omnia ſunt perfecta, nos hinc ad nauem celeriter, ne quod etiam nūc ſubitò hîc nobis naſcatur malum. SARD. Ha! quid hodie acciderit ſubeundum eſt, tātùm recurram huc paululū, perdidi myſterium, niſi ipſe Queroli verba audio: homo eſt autem & credulus & formidoloſus plurimùm, qualiter nunc ille exhorreſcit mortuum? admouebo aurem hàc leuiter. hem! quidnam ego audio, omnes intus gaudent, tripudiant, nulla ſpes mihi eſt: auſcultabo iterum: actum eſt, felicitas ad iſtos venit, nobis ergo nobis malè. Omneis intus ſaccos, capſas, ſcrinia requirunt, aurum iſti tractant, ſolidi intus tinniūt. Heu me mi-

ſerum! vita erat, vbi nos mortem putabamus eſſe conditam: errauimus miſeri, ſed non ſimpliciter, errauimus & non ſemel, metamorphoſis hîc agitur, buſtum abſtulimus, aurum abiecimus. Sed quid ego? nunc ſolùm hoc reſtat nunc mihi vt pro fure iam nũc tenear: ibo ad coniuratos meos, ne tãtum facinus verúmque funus ſolus egomet defleam.

LAR FAMILIARIS.

TAndem vrna peperit auri grauida pondera, viliſque mater grande puerperium dedit indigna quæ frangeretur, tanta hoc non meruit fides: magna planè aula & memorabilis vno atque eodem tẽpore domino fidem perſoluit, furtum fecit furibus. O ſapiens Euclio, nos iactãtes non ſumus, theſaurum ſeruaſti viuus, liberaſti mortuus. OMNES ITAQVE HOMINES NVNC INTELLEGANT, NEQVE ADIPISCI NEQVE PERDERE VALERE ALIQVID, NISI VBIQVE FAVEAT TOTVM ILLE QVI POTEST. Quantum ad perſonã Queruli ſpectat, perfecta iam ſunt omnia: ſed Mandrogerontem illum furem ac perfidum nunc illaqueari volo, qui vbi primùm hoc audie-

rit, rémque omnem agnouerit, cõtinuò rediturus eſt, vt theſaurum diuidat: codicillos etiam proferre audebit, quibus ita coheres ſcriptus eſt, ſi aulã Querolo ſine fraude oſtenderet. Quid huic meritò eueniat, niſi quod iam nunc fiet? ferat quod facere voluit, nam quod fecit noſtrum eſt.

QVEROLVS, ARBITER, ET PANTOMALVS. QVEROLVS.

Arbiter, iámne credis quod vidiſti modo? ARB. Edepol credo & ſcio. QVER. Quid tu Pantomale dicis? PANT. Quid ego dico nunc fieri vt poſthac deſinas? QVER. Mens mihi gaudio eſt confuſa, quid primũ ſtupeam & gaudeam? cõſiliúmne ſenis noſtri, an diuinitatis? ARB. Inprimis bonum diuinitatis: nam ſi ad hominem reſpiciendum eſt, facilè intellegitur & apparet furẽ tibi plus profuiſſe quàm patrem. QVER. Quid de memet cenſes, qui tam tardè agnouerim fragmẽta vrnæ illius, quam iamdudum noueram? ARB. Ego mihi nõ credideram, niſi quòd ilicò inſpexi locũ terrámque motam, ante hoc non credidi. PANT. Atqui ego nihil dubitationis recepi, ibi in te-

ſtulis quaſdam litteras vidi. QVER. Ergo iſtæc omnia Mandrogerus ille fecit? ARB. Aut quid fieri aliud poteſt? QVER. O ſceleratum hominẽ, magum mathematicũ qui ſeſe diceret! Egóne manibus meis præſidium paternum vt efferrẽ de domo, ego memet domi ne conderetur, ego vt redeunti obuiarem theſauro? hoc eſt planè illud quod Lar Familiaris prędixit meus, etiã renitenti ac repugnanti ventura mihi omnia bona. ARB. Quàm pulchrè factum eſt, vt cupiditas falleretur ſic hominis fallaciſſimi! QVER. Credis Arbiter meus, vt noſti mores munificos nimis? munerare hercle poſſim hominẽ ſi nanciſcerer, ita ridiculè ſceleratus fuit, atque ipſe ſeſe luſit in omnibus. ARB. Ille quidem, vt ſcimus, malè meruit perfidus: ſed quoniam tibi per illum benè venerunt omnia, omneis illi benè optamus facto, nõ merito ſuo. QVER. Attat quidnam eſt? niſi fallor, Mandrogerus ille eſt eminus, quidnã ille hîc reuenit? nouum credo aliquod præſtigium iterum hàc exibet: abi celeriter intus Pantomale, & fragmenta vrnæ illius hîc ad nos exhibe. ARB. Placet hercle. QVER. O bone Arbiter fraudulento iſti magnam iniciamus calumniam, theſaurũ noſtrum ab hoc

ereptum poſcamus modò, atq; adſtruamus ab ipſo nobis alienum mortuum eſſe coniectum domi. ARB. Conſilium placet. QVER. Propoſitum ergo retineam. ſequuntur cætera.

QVEROLVS, ARBITER ET MANDROGERVS. MANDROGERVS.

AVe mi Querole. QVER. Etiã ſalutas furcifer, quaſi hodie me non videris? MAND. Vidi edepol te, viſúmque iterũ gaudeo. QVER. At ego iã nunc viuo faciã ne tu iterũ facias. MAND. Heo! quid cõmerui? QVER. Rogas ſceleſte, qui hodie domum expilaſti meam? MAND. Miſſa iſtæc face, non ſum alienus vobis: domum egomet iſtam iampridẽ colo. QVER. Iterum ad magicas? aurum ſubripuiſti hodie meũ. MAND. Fortaſſis iure feci, nõ debebatur & mihi? QVER. Pulchrè edepol ſolus exinde hic fui: vbinã mihi nunc tu frater naſceris & nouellus & ſenex? vnde ſubitò tam vetuſtus, qui nuper natus non eras? nam ſi fratrem meũ te eſſe adſeueres, perdite, illud nũc reſtat vt te dicas bimulum: nam tertio anno pater meus ille Euclio cùm eſt profectus, me hercle re-

liquit ſolum atque vnicum. MAND. Superflua ſunt iſta, coheres ego ſum, non frater tibi. QVER. Non rectè edepol fieri iſtud ſolebat, nam mallem amice, fratrem te quàm coheredẽ eſſe aſſeras. MAND. Quid multis opus eſt Querole? quod ſcriptum eſt lege: ſume igitur, noui fidem veſtram. QVER. Hercle explorasti: hem! quid iſtuc eſt? SENEX EVCLIO QVEROLO SALVTEM DICIT FILIO. *Quia furtũ tibimet fieri metuerem uel per ſeruũ uel per extraneum quẽlibet, Mandrogerontem fidelem amicum, & peregrè mihi cognitum ad te direxi, ut is tibimet quod reliqui ſine fraude oſtenderet: huic tu medium theſauri dabis, ſi fides ipſius atque opora expoſtulat.* Hem! ſodes paululum in parte huc ades, nihil huic deberi res ipſa exponit & docet: ſed vſquequaque ſi placet in ſummam, ſi libuerit aliquid dabitur muneris. Tu igitur patris mei amicus ac ſodalis peregrè fuiſti? MAND. Ipſa res docet. QVER. Nimirum inde tam fideliter nobis commiſſa iſtæc tace: age amice, quoniã inſtitutus es heres, da quod poſſit diuidi. MAND. Edepol inueſtigaui, ac dedi integrum atq; inlibatum theſaurũ. QVER. Heo! tu mihi aliquod theſaurum dediſti? MAND. Tu negas? QVER. Niſi omnia in memoriam redigis, forſitan aliquid ex-

ciderit mihi: quem tu narras thesaurum? MAND. Quem tibi Euclio reliquit, ego tradidi. QVER. Et aurum ad te quemadmodum peruenit, homo alienissime? MAND. Iocabar equidem, fidem equidē postea vt perspiceres meam. QVER. Tu ergo thesaurum & secretum illud quod noster senex dereliquerat abstulisti? MAND. Vtique hoc tibi cessit benè: alter enim non reddidisset. QVER. Age iam sodes, soluisti satis, restitue potius, veram vt cognoscamus fidem. MAND. Dis gratias vicine Arbiter, quòd spes nostra in tuto est: dixin' paulò antè facere hoc nō potuisse extraneum? agimus gratias. QVER. Dij te seruent amicorum optime, qui & mihi superstiti & defuncto illi seruasti fidem: Sed vbinam, quæso, aulam illam condidisti? fiat planè quod ille præcepit senex, exprome thesaurum, diuisio celebretur, quoniā præstò est Arbiter. MAND. Immò potius tu aurum exprome & fidem tuam, quoniam egomet partes explicui meas. QVER. Fatigas nos, Mandrogerus, an verè loqueris? MAND. Edepol verè loquor atque honestè, nam qui totum habere potui, partem peto. QVER. Ergo inter manus thesaurus fuit noster? MANDR. Fuit her-

cle. QVER. Tu nuſquam hodie pedem, niſi reſtitues quod abſtuliſſe te fateris, quia ire inficias non potes. Heia, inquit, reſtitues quod abſtuliſti. MAND. Reddidi. QVER. Cui, quãdo, quomodo? MAND. Hodie per feneſtrã. QVER. Ha, ha, he: tu theſaurum vbi reppeꝛiſti? MAND. Apud ædes ſacras. QVER. Quo aditu extuliſti? MAND. Hàc per iſtam ianuam. QVER. Quid igitur fuit cauſæ vt per feneſtram redderes? MAND. Tu inquam theſaurum illum aſportaſti foras. QVER. Pulchrè edepol cõditionem codicillorum impleuiſti, qua pręceptum eſt vt theſaurum mihi ſine fraude oſtenderes: veruntamen perſcriptionem hanc tranſeo, qua vti poſſum, etiam ſi aurũ nunc ipſe mihi traderes: hæc ſuperflua ſunt, vbi res nuſquã apparet, redde quod negas. MAND. O tempora! ô mores! ô pater Euclio! hanccine mihi tu domi fidem prædicabas? reddidi, fateor, omnéſque per Deos, ipſúmque theſaurũ inlibatum intra ædes proieci tuas. QVER. O Arbiter bone, plus iſte admiſit, quàm putabamus: hic, niſi fallor, ipſe eſt, qui vrnam illam funeſtam nobis proiecit in domum. MAND. Dij te ſeruent: ipſam ego proieci, tandem apparet veritas. QVER. Dic,

quæso, Mandrogerus, fragmenta si aspexeris, potésne agnoscere? MAND. Ita vt cõpaginari per me possint omnia. QVER. Hem! Pantomale, nescio quid paulò ante hîc proferri iusseram. ARB. Præsto sunt partes illæ, in quibus titulus inscriptus fuit. QVER. Agnoscísne, Mandrogerus? MAND. Agnosco hercle, tãdem cessent artes & præstigia. QVER. Si verum agnoscis, lege celeriter quod scriptũ hîc fuit. MAND. Et legi & lego. Cedo hinc mihi, Pantomale, fragmentorum paginas. TRIERINVS TRICIPITINI FILIVS CONDITVS ET SEPVLTVS HIC IACET. QVER. Heo! sceleſtissime, dispicis? si viuorũ neglexisti gratiã, etiámne mortuis manus intulisti ad ludum & ludibria? neque contentus eruisse bustum atque cineres, vltimò per fenestram etiam funestas mihi proiecisti reliquias. Quid adhæc dicis? thesaurum abstulisti, violasti sepulchrum, perdite, domũ meam non solùm compilasti, verumetiam polluisti, sacrilege: tu negas? MANDR. Quæso, quandoquidem me fortuna sic destituit, nihil quæro vlterius: vale. QVER. At ego hercle quæro, cui mala omnia congessisti, scelus: Hem, Pãtomale, numquam abstoc pedem. Ego iam nunc vbinam Præ-

tor ſedeat inueſtigabo celeriter, atque omnia iſtæc exequar iure & legibus. MAND. Quæſo, Arbiter, pro me vt verba facias, nihil niſi veniam expoſtulo. ARB. O mi Querole, numquam te celeriter vſque ad ſanguinem: ignoſce ac remitte, hęc vera eſt victoria. QVER. Age, reliquiæ illius defuncti reconduntur, quid de theſauro fiet? ARB. Quid dicis Mãdrogerus? MAND. Iuro per Deos, iuro per ipſam quam rupi fidem, mihi nec aurũ nec theſaurum eſſe. QVER. Remoue pauliſper inania, putemus nos paululum in iudicio ſtare: Ornam certè illam tu abſtuliſti. MAND. Factum eſt. QVER. Elige nunc, Mandrogerus, vtrum voles, buſtum illic, an aurum fuit, quandoquidem cauſa eiuſmodi eſt, vt multis conſtat modis. MAND. AVRIBVS TENEO LVPVM: neque vti fallam, neque vti confitear ſcio: vtrum dixero, id contra me futurum video: dicam tamẽ, Aurum illic fuit. QVER. Redde igitur. MAND. Hoc iam factũ eſt. QVER. Factum doce. QVER. Ornam tu recognoſcis? QVER. Quid vis vt reſpõdeam? primùm egomet aulam nõ recognoſco, ſatiſne hoc ſufficit? MAND. Quid titulum non recognoſcis? QVER. Magis quàm te, quẽ

hodie primum hîc noſcito: ſed finge nunc à nobis ornam & titulum recognoſci, redde quod in aula fuit. MAND. Tu autem quid in aula, quid fuiſſe dicis? QVER. Ego interim non propoſui, tu fare quid velis. MAND. Et vos à me aurum queadmodum poſtulatis, cùm rês ipſa buſtum & cinerem comprobet? ARB. Ergo adquieſcis vt buſtum illic fuerit? MAND. Adquieſco, quandoquidem ita ſeſe res habet: hàc nõ proceſſit, alia temptandum eſt via. QVER. O ſtultè, ſacrilegium confiteris, dum furtũ negas. MAND. Quid ſi nihil illic fuit? QVER. Quidnam igitur poſtulas? aurum ſi fuit, abſtuliſti: ſi non ſuſtuliſti, nõ fuit. MAND. Vos quæſo dicite viciſſim quidnã illic fuit. QVER. Nobis interim ſufficit purgare noſmet, obiecta repellere: nã ſi te ingredimur,*temptandum via. MAN. Quodnam hoc monſtri genus eſt? ego totũ feci ſolus, totũ neſcio: Iamiã quæſo, quoniã mihi neque res neq; cauſa ſupereſt, ſimpliciter dicite, vtrúmne furtũ, an ſacrilegium ego commiſi: niſi fortè illud nũc reſtat mihi, vt qui furtum non potui, ſacrilegium neque volui, vtrumque feciſſe conuincar nefas. QVER. Etiámne circuitione rem geris? quid aliud autem in cauſa eſt, niſi

nisi quòd præsidium abstulisti, & cineres abdidisti? vnum fraudulenter, aliud nequiter: neque enim te bustum expetisse, aurum abiecisse credere quisquã potest. MAND. Optime totũ hoc asseritur, & mihiipsi verisimile videtur: sed si quid creditis, non est ita. QVER. Age iam, bono animo esto, nil præter sacrilegium perpetrasti, aurum autem ibi non fuit. MAND. Furtũm igitur nõ commisi: Dij te seruent, vicimus, nã istoc ego tempore pœnam malo, quàm pecuniam debere: Sed illud quæso exponite, vnde tantum illic erat? QVER. Nescis, Magus, nihil esse grauius fortuna mala? MAND. Recognosco. QVER. Etiam quæritas vnde pondus? tegmen illius vrnæ non vidisti plumbeum? MAND. Iamiam omnia sibi conueniunt, his præstigiis etiam certus falli non potuisset magus? ARB. Nondum intellegis inepte, impositum nobis esse ab illo quem benè noueras? vnde autem illi thesaurum homini prope pauperi? ac si habuisset ille: ergóne iste secretũ nescisset patris, tibíque ille indicaret, quod nõ crediderat filio? porrò autem Paterfamilias ille thesaurum si sciebat, illi tandem crediderat loco? tibíque illic patuisset aditus? MAND. Edepol quid dicã nescio. ARB.

Ergo Euclionem tu nõ noueras? habuit ſenex ille multa hæc lætiſſima, qui te etiã defunctus ridet. MAND. Edepol tandem intellego, illius planè hîc nequitiam recognoſco, frequenter ille ſimilibus me luſit modis. Quæſo igitur date veniam, quòd cineres illos abſtuli, aurum credidi. ARB. Benè excuſas, Mandrogerus, agnoſco ingẽnium lepidiſſimum, agnoſco planè Euclionis noſtri ſodalem, talem ſemper ille dixit ſenex. MAND. Sinite quæſo me abire. ARB. He! Querole, humanum ac miſericordem ſemper fuiſſe te ſcio: hominem tã eligantem abire ne permiſeris, non vnius officij homo eſt: magum mathematicúmque hîc habes, tantùm, quod primum eſt, furtum facere non poteſt: recipe quæſo amicum veterem & nouum, quãdoquidem pater Euclio ſolum hunc tibi reliquit in bonis. QVER. Ha! ſed furem timeo. ARB. Quid vnum furem metuis? iam totum hic abſtulit. MAND. Quæſo, Querole noſter, patri egomet tuo me iam deuoueram, tibi nunc ſeruire cupio, quandoquidem hodie ſic miſertus es mei: da victum qui vitam indulſiſti. QVER. Si ambo ita voltis, fiat: potéſne diſcere leges nouas? MAND. Ha, ha, he, illas egomet ex parte condidi.

QVER. Senatusconſultum dico egomet Seruilianũ & Paraſiticum. MAND. Oe, víſne interdictorum capita iam nunc eloquar? Ad Legem Porciam, Caniniam, Furiam, Fufiam, Conſulibus Torquato & Taurea. QVER. Potéſne obſeruare omnia? MAND. Iſtud apud me paruum eſt, tu nunc vt ediſcam iubes, ego docere iam volo. ARB. Hui! multarum palmarum hic eſt: recipe, quæſo, iura inſtructiſſimum, talem quærere homines pro magno ſolent. QVER. Quoniam ita vultis, fiat: ſed vbinam illi ſunt ſocij atque adiutores tui?

SYCOFANTA, QVEROLVS. SYCOF.

Oſq. præſto ſumus, ô parens ac patrone. QVER. O Sycofanta, ô Sardanapalle, hæc veſtra eſt religio: ſed cauſas iã hic præſtitit, vos abite quolibet. SYCO. Et noſmet ſcimus, Querole, quoniam TRIS EDACES DOMVS VNA NON CAPIT: verùm quęſumus viatici nobis aliquid vt aſpergas, quoniam ſpem omnem amiſimus. QVER. Viaticum ego vobis quonam pro merito? SYCO. Nos cũ Mandrogeronte huc venimus. QVER. Digna cauſa, mercedem vulnerum victus

accipiat Parasitus. In conuiuio si fuerit veste discissus, à rege conuiuij duplã mercedẽ reparationis accipiat. De liuoribus in quadrantem solidi illius, de tumoribus in triẽtem pœna transibit: quòd si & tumor fuerit & liuor solidi vnius, bissem iure optimo cõsequetur. vnã verò vnciã aposiæ, hoc est excoctionis, contẽplationis cõcedimus. Placuit autẽ vt etiam de plagis & vulneribus infixis summo strepitu criminali amicorũ præstetur inspectio, ita vt dodrantem solidi nec inspicientum gratia, nec largientis excedat humanitas. In loxu autem & ossibus loco motis, vsque ad deuncem solidi iniuriarum commodum placuit extendi: Iam porrò de ossibus fractis placuit conueníteq;, vt in minutalibus, solidus, in principalibus verò ossibus, argenti libra protenus traderetur: quæ autem vel principalia videri ossa debeant, vel minuta, medicorum tractatus inueniat. Si autem Parasitus amplius quàm pręfinitum est postularit, plus petiti periculò strangulετur. Rex conuiuij iniuriarum merita etiam voluntariis decertationibus cogatur exsoluere, ita vt premium criminosi, mercedem transeat vulnerati: Intantum autem Parasitis consuli iura voluerũt, vt si vulneribus adflictus contestata lite de-

fecerit, heredibus eius paterni laboris ac meriti præmia non negentur: quòd ſi Paraſitus quamuis tractatus incommodè, tamen de malis ſuis inteſtatus occiderit, heres agere non poterit. Qui cauſas mortis nõ reddiderit, inſepultus abiiciatur. Et hęc omnia ſic conſtituimus, quaſi inter hominum liberorum & æqualium laſciuiẽs turba deſæuiat: nam ſi à patrono vel ſeruo patroni Paraſitus contra leges pertulerit iniuriam, habebit fugiẽdi liberã poteſtatem.

QVEROLVS, SEV AVLVLARIA PLAVTI EXPLICITA FELICITER.

DE AVCTORE.

DE auctore huius comœdiæ, cur ea Plauti nomen præferat, quo tempore cõſcripta ſit, paucis diſquirendũ eſt. Accium quidem Plautum non eſſe facilè ſtilus arguit, & apertè profitetur auctor ipſe in prologo, vbi hanc comœdiam per veſtigia Plauti inueſtigatam eſſe ait. Verùm fieri poteſt, vt auctori nomen Plauto vel Plautio fuerit, nec adulterina ſit inſcriptio, quomodo antea pleróſque fefellit ſæpe communis error ex nominum ſimilitudine atque adfinitate natus: magis tamen puto Accij Plauti veteris Comici nomen eſſe, atque ab imperitis librarijs adiectum, aut ab ipſo auctore adoptatum propter argumenti ſtudiíque comici ſimilitudinem, vel parodiam. Sic enim incerti cuiuſdam auctoris Solinum imitantis opus nondum euulgatum penes me habeo, cui pro indice Solini polyhiſtoris nomen præſcriptum eſt. Nemo verò ignorat quod A. Gellius & Macrobius admonent, Plauti comici fabulas incertas & ambiguas ſemper fuiſſe, vnde facile eſt ſuſpicari hanc ipſam ei potius quàm alij cuiquam adſcriptam eſſe, cùm præſertim dubitatio audendi facultatem, atque etiam auctori reticendi ſui nominis occaſionem daret. Vero enim ſimile eſt, quiſquis tandem auctor ille fuerit, quoniã totam penè fabulam verſu ſatyrico deſcripſerat, ne inuidiam ſibi páreret, nomen ſuum alieno ſuppoſito non adſcripſiſſe.

De tẽpore nihil adeo certi adferri poteſt. Quòd ſi coniectu

ris est locus, Theodosii tẽporibus aut proximis scriptã, duabus de causis arbitror: primùm quòd stilum Theodosiani seculi maximè redolet, deinde quòd ad Rutilium inscripta est, si modò is sit Rutilius, quem seculo Theodosii fuisse constat, vt de illo optimè conycere mihi videor. Sed vt hæ sunt coniecturæ duntaxat, quæ temporis suffragio fortasse confirmari poterunt, sic in iis probandis minùs laborandum esse duxi. Non erit autem superuacuum ea hîc adiicere, quibus & antiquam fabulam, & apud antiquos commendabilem fuisse ostendemus: Profert enim huius locum Ioannes Sarisburiensis Anglus lib. 2. Polycratici, siue de nugis curialium & vestigiis philosophorum cap. XXV. auctor mea sententia non aspernãdus, qui ante annos propè quingentos fuit: Præterea eiusdem fit mentio in vetustissimo libro glossarum, quem mihi vnà cum hac comœdia suppeditauit amplissima fani Benedicti Floriacensis ad Ligerem bibliotheca, quod olim celeberrimum & primum totius Galliæ collegium fuit. Denique non ita pridem incidi in quoddam vetustum fragmentum ex Compendiensium Franciscanorũ cœnobio, atque etiam nuperrimè in antiquissimum codicẽ manu exaratum S. Victoris Parisiensis, in quibus plurimas sententias huius fabulæ excerptas, & in vnum collectas repperi, atque hæc omnia sub Plauti nomine in Aulularia. Potuissem & multa eiusmodi fragmenta huius fabulæ præcipuè è codicibus manuscriptis petere, si mihi diligentiùs inuestigandi liberum fuisset otium. Ceterùm hæc studiosis, quibus otii plus est, vt in eo se exerceant, disquirenda relinquimus: iis autem viam sternimus, animos augemus, átque id sedulò peragendum etiam atque etiam rogamus.

*Pag.*1. *Rutili.*] Hîc adhuc ambigimus, sitne Rutilius Claudius Numatianus Gallus, & Poëta elegans: est enim tantùm coniectura, quæ tamen nititur orationis tenore sæculũ Theodosij redolentis. Itaque liberum esto iudicium.

Venerande.] Sic Virgil.in Culice, *Octaui venerande.*

Das honoratam quietem.] Hic initio liceat antestari, nos locutiones ipsas atque etiam vocabula, cùm vsus venerit, ad stilũ Theodosiani temporis quàm fieri poterit sedulò esse relaturos, vt illius sæculo scriptum fuisse hoc opus cõuincamus, ne quis fortè putet à nobis quomodocúnque paginam impletam: vt hîc, *dare honoratam quietem*, pro quo, *donari quiete honoratißima*, in L.LV.de decurionib.lib. XII.Cod.Theodos.

2. *Odoribus insuper infusis.*] Ex veterum more, qui monumenta odoribus perfundere solebant.

Titulóque extra addito.] Hîc titulus pro inscriptione monumenti: atque hoc etiam admonuit me Bar. Brissonius celeberrimus in Senatu Parisiensi causarum patronus, idémque veteris memoriæ peritiss. I.C. quod his locis confirmauit, Iuuenalis lib. 2. Sat. vnica,

Sic crescit numerus, sic fiunt octo mariti,
Quinque per autumnos. titulo res digna sepulchri.

Silij lib.XV,

Dum cineri titulum memorandáque nomina bustis
Prætendit. & paulò post,
Quid virtute viri titulis decorare sepulchrum
Ingentis bello liceat.

Solebant autem plerumque illis titulis siue inscriptionibus, & nomina defunctorum, & vitæ tempora contineri, quod hîc obseruatum non est: Sic enim habetur infrà, TRIERINVS TRICIPITINI FILIVS CONDITVS ET SEPVLTVS HIC IACET.

Tacita scripturæ fide.] Id est, non exposito vrnæ titulo, in quo fraus erat, ne secretum thesauri Parasitus sciret. vnde infrà, pag. 52, Parasitus ipse sic loquitur, *Perlege quæso iterum titulum funeris, atque omnem scripturæ fidem.*

Fidem accommodat.] Fidem accommodare, infrà pag. 55, *qui agelasto illi & perfido fidem accommodaui.* & apud Iurisconsultos frequenter inuenitur, vt in L. XLIII. D. de vulg. & pupill. substitutio. L. X. & XI. D. De his quib. vt indign.

3. *Per fenestram protulit.*] Fortè propulit, vt infrà pag. 53, *aulam illi per fenestram propellamus clanculum.*

Perdidit.] leg. prodidit.

Violator.] leg. violati.

Inlustris.] Sic in v. cod. sed quis non videt tertio casu legendum esse, *inlustri*, vt nomen illius ad quem scribit auctor hic, non libellũ suum laudet.

Vobis.] leg. vos, vt referatur ad spectatores.

Nostros.] leg. noster, vt sit noster sermo poëticus: nisi malis nostros pro nostrus: nam & veteres nostrus dixerunt. Literæ autem o & v, veterum Grãmaticorum testimonio, eam inter se adfinitatem habuerunt, vt sæpenumero inuicem sibi cederent: vnde multas voces antiqui modò per o, modò per v pronuntiarunt, quemadmodum in hac fabula, orna, Querolus, saluos, fortona, furtuna, adulescens, & poto pro puto.

4. *Cum clodo pede.*] Hic auctor sermonem suum paulò antè poëticũ, vt re vera est, appellat, sed neque accuratam, neque certam pedum legem numerósque obseruasse (quod mihi adfirmauit Georg. Buchananus vir doctiss.) certissimũ est, ídque illum hîc ingenuè profiteri credo, intelligens per clodum pedem orationem solutam, quam tamen Apuleius prorsum pedem vocat, id est rectum, in quo diuersis & penitus contrariis nominibus idem significatur.

5. *Partem contentus fuit.*] Sic in v. cod. scriptum est, at emendandum, parte qui contentus fuit.

7 CVI BONO.] Vtitur hac formula pag. 22, *fures mihi ac prædones* CVI BONO .i. cuius gratia, & ad cuius bonũ. sic explicat Priscian. ad extremũ lib. XVIII. Græci τινὸς ἀγαθὸν, vt idem auctor ex Platone in Epitaphio confirmat. Est autem scriptum in archetypo, *cui bono tot hominibus*: sed tamen altera manu, vt apparet, postrema duo illa verba, quæ ad oram versus erant, proximis adiuncta: vt facilè suspicer adnotationem esse cuiusdam studiosi, qui putarit cui bono, esse cuique homini, id est, plerísque bonis hominibus. Errauit autem, & Cassij verbum est, qui semper quærebat cui bono, creberrimum apud Ciceronem.

Haue.] Antiqua est scribendi ratio, pro quo nunc aue dicimus sine aspiratione.

Mesanthropus.] Vt omnino erat in v. cod. expressimus, sed legendum misanthropus.

8. *Nusquam hodie pedem.*] Sic infrà pag. 61, *Tu nusquam hodie pedem.* & 62, *nusquam abstoc pedem.* ex Terent. in Adelph. *nusquam pedem.*

Mysterijs.] Hoc verbum variam habet significatio-

nem in hac fabula. pag. 33, *mysteria sunt in aditu diuersa & occulta*. 34, *mysterium hoc iam displicet*. 35, *mysterium de religione faciunt*. & 54, *perdidi mysterium*.

Siminudus dealbatúsque.] Videtur ad morem Druydum alludere, qui in suis magicis mysteriis dealbati & pedibus nudis spectabantur.

9 *Satis aliísque multis defensorem.*] Apparet in archetypo *que* coniunctionem additam esse, quam tamen agnoscit cod. S. Victoris, nisi quòd, pro *satis*, habet *tibi*: ego verò puto legendum, reiecta tantùm adnectiua particula, *satis aliis multis defensorem*, id est, idoneum & sufficientem defensorem: hoc enim valet dictio *satis*.

Assertio.] Assertiones olim necessariæ erant cùm de statu litigabatur.

10. *Furtum.*] Furta capitalia hîc facit, quomodo apud maiores erant ante pœnam quadrupli, vt scribit Seruius Honoratus in lib. VIII. Æneid. & post eum Isidorus.

De falso.] Hîc quoque capitale mendacium, quod falsum appellat.

De adulterio.] Adulterium capitale vt hic, olim non erat, sed hoc temporibus Impp. abrogatum est.

12. E*rumnosus*.] Sic in v. cod. scriptũ per e solum, quomodo ex Ennio scribi posse Charisius tradit, quòd mentem eruat, vel per œ, quòd mœrorem nutriat. Festus tamen per æ scribendum adfirmat, à Græco αἴρειν, quod est tollere.

In omnibus.] Vtitur & hoc loquendi genere paulò pòst ead. pag. *tu nos ornas in omnibus*. & 23, *vt querolum te constaret in omnibus*. & 57, *atque ipse sese lusit in omnibus*.

Quid si sapiens.] Cod.s.v. Quòd si sapiens.
13. *Nemini te nimis sodalem feceris.*] Dictũ est prius à Martiale lib.XII.Epigr.ad Iul.

Si vitare velis acerba quædam,
Et tristes animi cauere morsus,
Nulli te facias nimis sodalem.

Res nimium.] Videtur hic totus sermo esse Queroli vsque ad hæc verba, *quid placeat.* ideóque Laris persona necessariò postea interponenda est.
Hoc mecum.] Vide num potius,hoc malum.
Quantum adiciunt.] Cod. s. v.quantam adiciunt.
14. *Stultitiam, neglegentiam.*] Iuuenal.lib.1.Sat.3.

Nihil habet infœlix paupertas durius in se,
Quàm quòd ridiculos homines facit.

Parasitus in Sticho Plauti, *Paupertas fecit ridiculus forem.*& Horatius. lib.3. carm.pauperiem opprobrium vocat.
Somnium.] Cod.s.v.habet sõpnum.
Adsignantur.] Cod.s.v.adsignatur
Suscensésne.] Ita v.exemplar,& rectiùs quàm quod succenses nonnulli scribunt, quomodo suscipere non succipere dicimus.
Facilem.] fortè felicem.
Tibi est.] In v.cod. es legebatur in secunda persona,pro quo tertiã ipso sensu dictante reposuimus.
15. *Nunquid.*] Responsio est Laris familiaris, qua solatur & admonet Querolum, ità vt notæ eius nominis, quæ mox sequuntur, huc transferendæ sint: facilè enim transpositæ sunt versuum proximitate.
Consortes.] Nõ fratres,sed vicinos in eodem fundo significat,quomodo in vtraque significatione hoc nomen reperitur.

Ecce rem verè malam.] Res verè mala vicinus malus, Hesiodus ἐν ἔργοις,

πῆμα κακὸς γείτων.

16. *Facimus.*] leg. faciamus.

17. *Placeat.*] leg. placet.

Ferrum excipere.] Id est, iugulum aut latus ferro præbere, non contrahere collum, nullos impetus, nullos ictus reformidare, quod est hominis fortis & magnanimi. Cicer. pro Sestio, *Ipsum verò quid accusas? num defuit gladijs? num repugnauit? num, vt gladiatoribus imperari solet, ferrum non recepit?*

18. *De robore.*] Id est, in quercubus, & Druydas intelligit: *Nihil habent Druydes*, ait Plinius lib. XVI. cap. vlt. *visco & arbore in qua gignatur, si modò sit robur, sacratius: iam per se roborum eligunt lucos, nec vlla sacra sine ea fronde conficiunt, vt inde appellati quoque interpretatione Græca possint Druydes videri.* Sic & hodie Iudices vlmicolæ haud absimili figura loquendi appellantur, quia sub vlmis ius dicant, vulgò *iuges soubs l'orme.*

Scribuntur in oßibus.] Quid si legas, *scribuntur oßibus*, nec certè absurdum videtur. Refert enim Isidor. lib. VI. Etymolog. cap. VIII. Græcos & Tuscos primum ferro in cæris scripsisse, postea Romanos iussisse, ne graphium ferreum quis haberet: vnde & apud scribas dicebatur, *Cæram ferro ne cædito*: atque adeo institutum esse, vt in cæra ossibus scriberent, sicut indicat Atta in Satyra, dicens,

Vertamus vomerem in cæram, mucronéque aremus osseo:

Et Titinnius apud Charisium,

Velim ego osse arare campum cæreum.

Et Varro, *osse scribebant.*

Patus.] Ita in v. exemplari omnino ſcriptum eſt *patus*, quæ dictio barbara diuitem ſignificat, vt obſeruauit Hier. VVolfius apud Nicetam in Alexio Duca vbi legitur: *ὥσπερ καὶ πλοῦτος ἅπας, ὁ ἱερὸς, ὁ τοσοῦτος τὸ πλῆθος, καὶ τὴν ἀγλαΐαν ἀπέραντος.* Sic enim vir ille doctiſſ. ex vetuſto cod. diligẽter adnotauit. *πλοῦτος*] *πάτος.* Neque tamen prętereundum eſt, quod in antelato vetuſtiſſ. lib. gloſſarũ patus, id eſt, pacẽ tenens expoſitum repperi: & hanc interpretationem ſecutus eſt Papias in ſuo Lexico, ſed vt ineptam, ita *ἀπροσδιόνυσον* facilè crediderim.

Sic noſtra loquitur Græcia.] Iam dubium nõ eſt quin hic locus debeat intelligi de Druydibus: ſic veteres Galli, Plinio teſte, Magos ſuos appellabant: fuêre enim illis familiares literæ Græcæ, & in publicis rebus priuatíſque rationibus iis vtebantur, vt ſcribit Cæſar lib. v i. Commentar. de bell. Gall. quod Strabo. 4. Geographi. iiſdem penè verbis commemorat, Et illud eſt omnino, quod Druydas poſteris ſuis tam ſacra quàm ciuilia inſtituta Græcis verſibus reliquiſſe nonnulli tradunt, atque adeo Græci ſermonis veſtigia in idiomate Cambrico adhuc remanere confirmant.

Togatus.] Togatum appellat quem vulgò aduocatum, ſeu cauſidicum dicimus, atque ita accipiendum infrà pag. 46, *viuat ambitor togatus.* & è contrà, *extogatus* ead. pag. qui amplius non eſt cauſarũ patronus: quo ſenſu reperitur ſæpiſsimè in cod. Theodoſ.

Nun'.] Pro nunc omiſſa vltima litera, vt etiam infrà pag. 40, non' pro nunc. *mene quaſi ex cõſilio non' ſolum fore?* Hoc enim fieri potuit adfinitate literarum o & v.

Refluos carceres.] Hoc verbum *carceres* deest in cod. s. v. & rectè.
AEstum vestitis genibus.] Cod. s. v. habet, *æstum vestitum genibus*, sed mendosè, vt mea est sententia.
19. *Cancros in tubulis age.*] Id est, in æstu locis angustis & calidis vtere, hyemes enim & cancros opponit: est autem metaphora in tubulis, quia sunt angusta foramina quibus fumus exit, vt infrà pag. 46, *vtatúrque in æstu tubulis angustis & nouis.*
Iudicis conuiuium.] Sic etiam infrà pag. 46, togatum conuiuatorem iudicum appellat.
Primum.] Id est, primulum seu matutinum.
Iras loca.] Sic de causidico Seneca in Hercul. furẽt.

Hic clamosi rabiosa fori
Iurgia vendens improbus, iras
Et verba locat.

Efferre.] θάπτειν, efferre enim propriè dicitur de mortuis, vt Græcis ἐκφέρειν & ἐκκομίζειν.
Chartas agunt.] Tabellarios intelligit: chartas enim agere dicuntur tabellarij seu tabularij in l. 1. De tabular. holograf. i. censualib. scrib. lib. v i i i. cod. Theodos. quos rectè appellari puto chartularios.
Ratiocinator eruditè.] Non sine causa ratiocinatorẽ eruditum in chartis agendis requirit, quòd tabulariorum præcipuum munus incumbit ratiociniis scrutandis, ex quibus malè tractatis, mala multa depẽdent. eruditus autem pro eruditè habet cod. s. v. quod magis placet.
Podagram Titi.] Quis sit hic Titus nescire me ingenuè fateor. Alludit autem, nisi fallor, ad vulgare verbum, Pecuniosos podagra laborare: quod Aristoph. scholiastes notat in Pluto, ad hũc versum.

παρ' αὐτῷ μὲν γὰρ ποδαλγοῦντι.

πολυαγρῶντες γὰρ, inquit, τοιοῦτοι οἱ πλεῖστοι γίνονται ὑπὸ τῆς τρυφῆς, ὅπερ ἀσελγίας καὶ φαυλότητος δηλωτικόν ἐστι.

20. *Habes nunc planè tota mente quod rogas.*] Sic ille,

-habes tota quod mente petisti.

Paphiē, Cytherē, Breseidē.] Sunt hæc nomina Veneris accōmodata scortis. sic Hor. amicā Phrynē vocat. *Cum pondere Nestoris.*] Pondus est genitalium, vulgò grauidinem appellant, à grauitate oneris. Augustin. lib. vlt. de ciuit. Dei cap. VIII. *quidam ab informi pondere genitalium saluus effectus est.* Iuuenalis herniam appellat lib. 2. Sat. vnica,

-quibus iam incendi frigidus æuo
Laomedontiades, & Nestoris hernia possit.

Arnob. lib. aduersus Gent. VII. *ingentium herniarum magnitudine ponderosi*: Et Moses Leuit. cap. XXI. vbi describit quales deceat esse ministros Dei, *Nec accedet*, inquit, *ad ministerium Dei si fuerit ponderosus*: ita enim habet antiquus quidam interpres in veteri codice manuscripto, pro quo vetus versio herniosus. Hernia igitur pondus dicitur propter rupturam pōdere factam, cùm intestina rupta tunica descendunt in vesicam. Pondus etiam pro testiculis vsurpauit Catullus,

Deuoluit ipse acuto sibi pondera silice.

Et Martial. lib. VII. Epigr.

Iudæum nulla sub cute pondus habet.

Idcirco testiculos bilibres appellat Iuuenalis loco mox citato. Ouidius autem pro pondere onus inguinis dixit lib. 4. Fastorum.

Dispputione.] Forte legendum disputatione: nisi mauis nugas & gerra intelligere, à verbo dispuo: aut disputione, id est despectione, ἀποπτύσει.

21. *Vobis.*] Cod. s. v. habet, nobis.

Quantum.] Cod.s.v.at quantò.
Inesse felicem sinunt.] Inesse pro non esse accipiendum est: aut sic emendandum, an esse felicem sinunt? Cod.tamen s.v.habet, *esse felicem non sinunt.*
Ex transuerso.] Cognationis gradu, id est, ex transuersa linea, Græcis, ἐκ πλαγίου.
22. *Præsidij.*] Id est, aliquid argenti quod præsidij causa sepositum sit, propriè peculium appellatur: pecunia enim sine peculio fragilis est, & peculium semper est maximum præsidium. sic infrà pag. 57, *Egóne manibus meis præsidium paternum vt efferrem de domo?* & 65, *præsidiũ abstulisti, & cineres abdidisti.* Reperitur & ea significatione in formula quadam Marculphi, PER HANC EPISTOLAM TE DVLCISSIMAM FILIAM MEAM CVM GERMANIS TVIS FILIIS MEIS LVCIO, ET SEIO IN OMNI HEREDITATE MEA AEQVALEM, ET LEGITIMAM HEREDEM ESSE CONSTITVO, VT TAM DE ALODE PATERNA, QVAM DE COMPARATO, VEL MANCIPIIS VEL PRAESIDIO MEO VEL QVODCVNQVE MORIENS RELIQVERO, AEQVALEM CVM FILIIS MEIS GERMANIS TVIS PORTIONEM ACCIPIAS.
& apud Plautum in Persa,
Marsupium habeat, inibi paulum præsidij. Atque etiam, si benè memini, aliquando legi impartire præsidium .i. argentum.
Obscuris vera inuoluere.] Ex Virgil. lib. VI. Æneid. cùm de Sibylla loquitur,

-obscuris vera inuoluens.

Egeris, gesserísue.] Agere, gerere, rectè distinguit La

beo in. L. XIX. De verb. significatio.
24. *Vulcanosa.*] Fures à furuo rectè describit. Vulcanosa, id est, noctiuaga: sic enim Horat. noctem definit lib. I. Odar.

- dum graueis Cyclopum
Vulcanus ardens visit officinas.

26. *Aurum illud.*] In v. cod. legitur, *aurum illum*: sed quomodo possit coherere non video.
AEdiculam.] In v.cod.legitur, ædiculum.
Ex diuerso.] Id est sinistra parte, vt suprà pag. 6, *hominem è diuerso audietis.* & infrà 39, *Vt ingrediaris sacrarium è diuerso.*
27. *Iliginis foribus.*] Ob firmitatem & crassitudinem ilicis dixit: Græcis enim πρινὸν durum & solidum significat.
Inermes regulæ.] Id est, claustra non hamata.
Cubilia.] In v.cod.legitur, cubila.
Inrectè] Quid si legas, an rectè per interrogans? vt suprà pag. 21, in verbo inesse: nisi mauis inrectè, pro rectè, vt inante, pro ante apud Propertium: nam sæpè (in) articulus παρέλκτικὸς augendi causa adiicitur, vt notat Festus in verbis Clutum, & In. Fortè Mádrogerótis verba sunt, vt index nota M. prima litera eius nominis pro (in) reponi debeat.
28. *Gesseris.*] In v.cod. gesserit scriptũ erat, quod vitium librarij esse puto.
Svmul.] Ita in v. exemplari, pro simul: vt etiam infrà pag. 32. *effvgies*, pro effigies, & *metvculosus*, pro quo nunc meticulosus: quanquam à metu metuculosus dicere malim, vt in manuscript. cod. Prisciani ad extremum lib. IIII. & certè in omnibus antiquis monumentis non aliter scribitur. sic quoque infumum, proxumum, optumum, postumum,

maxumum, sæpissimè lib. vet. habent.

30. MANDROGERVS.] Ἀπὸ τῆς μάνδρας, & γέρων, id est, senex speluncæ, idem quod ἀρχιμανδρίτας: qui enim senior, hic primus & pater omnium: forte *Mandragogerus* scribendum fuit, à mandragora quam gerere dicuntur isti homines qui se omnia diuinare posse adfirmant. Vulgò dicitur, & corrupto à barbaris & ignaris vocabulo, *mandegloire*, aliàs, *maindegore*: obstat verò quod hic auctor non Mandrogerũ, sed Mandrogerontẽ perpetuò dixit.

Præterita edicit, tum de futuris disserit.] Magus perfectissimus est, qui præterita ab omni memoria edisserit, & futura certò prænuntiat.

Simileter.] Sic. v. exemplar, pro similiter.

Ipsud.] Nouè & inusitatè dictum: nam ille, iste, is, illud, istud, id neutra faciũt, Ipse tantùm, quia ipsus antiqui dicebãt, vt etiam in Comœdiis veteribus inuenitur, neutrum habet ipsum. Ipsud autem in vsu non esse, omnes quotquot sunt veteres Grammatici consentiunt, vt potiùs videatur hæc dictio noua & affectata contra ipsorum regulas: fortè ipsud pro *istud* librarius scribendo errauit.

31. *Sacerdotum maxime.*] Suprà diuinum, magum mathematicúmque dixit, quem hîc sacerdotem nunc appellat: sic etiam infrà pag. 39, *O sacerdotem diuinum*. & pag. 54, *abi hinc potius mala fortuna, quò te sacerdos detulit.* Magi sacerdotes odioso nomine olim dicebantur. L. 2. De malefic. & mathematic. & his similib. lib. VIIII. Cod. Theodos.

32. *Obsecundat.*] Id est, officia præstat: quod verbum frequens est in Cod. Theodos. vnde in iure dicuntur obsequia liberorum & libertorum.

Planetæ potẽtes.] Veteres philosophi atque mathe-

matici κοσμοκέρτορας & ῥαϐδοφόρυς appellabant.
Intueare.] fortè leg. mitigare.
Cynocephali truces.] Notat quorundam impudentiam cynocephali nomine: de cuius truce & implacabili natura multa Diodor.lib. IIII.biblioth. Ctesias, Agatharchides, Ælian. de histor. animal. & Solinus. Ister verò de iis ita scribit, *in Munitia insula septentrionali sunt cynocephali, & minus famosa indagatione scrutans, capita eorum capitis canini habere similitudinem repperi: reliqua membra humana specie, manus & pedes sicut reliquum genus humanum, procera statura, truculenta specie.*
Nec visu faciles, nec dictu affabiles.] Apud Virgil.lib. IIII. Æneid. effabilis legitur, vbi Polyphemum describit,

Nec visu facilis, nec dictu effabilis vlli.

Sed Accius in Philoctete, à quo sūpsit Virgilius,

Quem neque tueri contra, neque affari queas.

vt est apud Macrobium lib. VI. cap. I. Hic verò ita à dispositione syderum euentuum necessitatem ingerit huius auctor fabulæ, vt illos sale satis vrbano eleganter adspergat, qui visum exercent in contemplatione eorum quæ visum fugiunt, & interpellant eos qui loqui dedignantur. Hæc Sarisburiensis in hunc locum.
Atomos in ore voluunt.] Addit Sarisburiēsis, Et cùm atomos in ore voluant, verendum est ne si atomus genethliaco intercidat, in excipienda sententia cœlestium labatur.
33. *Transferri messes.*] Alludit ad carmen Virgil. in Pharmaceutria,

Atque satas aliò vidi traducere messes.

Vbi Seruius hoc magicis quibusdam artibus fie-

ri notat. Vnde est in XII. tab. *Neue alienam segetem pellexeris*. Leo Nouell. Constit. LXV. De incantator. pœn. appellat huiusmodi excantationem seu veneficium de messibus, θεραπείαν τῶν σπερμάτων καὶ καρπῶν, quæ & γοητεία dicitur, à nonnullis κακουργία nomine paulò generaliori.

Istis licet.] Apertè veneficij insimulat hoc genus hominum, quicunque sint isti.

Quod.] Leg. quot.

Obaudire.] Obaudio, vt in v. lexico manuscripto repperi, id est malè audio, vel contrà inuenitur etiam pro obedio, sed rarò. At Festus, *obedire*, *obaudire*, quomodo hîc accipiendum est, & rectius esse puto.

Arpyiæ.] Librarii errore factum puto vt in v. cod. pro arpyiæ, arpigiæ legatur: & infra pag. 36, *Arpigias* pro arpyias, in eóque facilè peccasse propter similitudinem literarum g & y, quæ in vet. lib. sæpè eodem penè modo sunt efformatæ.

Nocturnæ striges.] Horat. lib. epod. dixit nocturnā strigem. Isidor. lib. VII. Etymolog. cap. XII. *Strix nocturna auis nomen habet de sono vocis: quando enim clamat stridet: de qua Lucanus,*

Quod strepitus bubo, quod strix nocturna queruntur.

Harum elegans descriptio extat apud Ouid. lib. VI. Fastorum.

Ariolorum longè fallacißimi.] Alludit ad notam satis historiam de Gallis, quorum ascensus in capitolium canibus dormientibus anserum clamore proditus est.

Alas quatiunt diris cum clangoribus.] De harpyis Virgil. dixit lib. 4. Æneid.

Arpyiæ & magnis quatiunt clangoribus alas.

Tullius.]

Tullius.] In oratione pro Sex. Rosc. Amerino.
35. *Proteum.*] De Proteo Virgil. lib. IIII. Georgic. Homer. ὀδυσ. δ. In veteri autem cod. aspiratio erat in penultima syllaba.

Vela & limina.] Pendebant enim vela in foribus templi, sicut in Exod. cap. XXXVIII. & Numer. IIII. mentio fit: quod etiam post aduentum Domini aliquo temporis spatio in quibusdam Ecclesiis receptum est, vt constat ex ea contẽtione quæ inter Epiphanium & Chrysostomum fuit de velo dilacerato: sic enim Epiphanius ad Ioannem Episcopum Hierosolymitanum, *inueni ibi velum pendens in foribus eiusdem Ecclesiæ.* Sed & prophanarum quoque ædium ianuis vela obtendebantur. Lampridius in Heliogabalo, *obiectúque veli cubicularis, quod in introitu erat cubiculi se texit.* Seneca lib. XI. Epist. *Non crepuit subinde ostium, non alleuabitur velum, licebit vno vadere:* sic enim habent vet. codices. Iuuenal. lib. 2, Sat. vnica,

Ornatas paulò ante fores pendentia liquit
Vela domus. & lib. 3, Sat. vltima,
Vela tegant rimas, iunge ostia.

Sidon. Apollinar. lib. I. Epistol. *sicque pro foribus immurmurat exclusa velis.* & lib. IIII. *cilicum vela foribus appensa,* de quibus Iurisconsulti in L. XII. D. De instruct. vel instrum. leg. & L. XVIII. D. De actionib. empt. & Imp. L. I. De off. rect. prouinciæ lib. I. Cod. Theodos. *Non sit venalis iudicis velum, non ingressus redempti.* Græcis παραπέτασμα dicitur. Sudas, παραπέτασμα, παρακάλυμμα, παραπηκω-μα, τὸ λεγόμενον βῆλον. Velum enim, quòd obiectu suo interiora ædificiorum velet.

Alui des.] Vt aliquid hoc loco deesse suspicer, fa-

cit quòd in idiographo vacuus est vnius & alterius literæ post antepenultimam locus, atque ideo asteriscum adscripsi. Fortè *alui grandes*, aut, quod multò rectius videtur, *alui desides*. quidam vir doctissimus nuper suspicabatur legendum esse, *auida & quòd sequeretur, panda manus*.

Æditui custodésque.] Cicer. de signis, *Fores ædis effringunt, æditui custodésque maturè sentiunt.* Æditui autem erant quibus data erat procuratio templi, & in eo vigilias noctu agebant: veteres autẽ æditimum, recentiores æditum dixisse Varro testis est lib. I. de re rustic. vbi etiam ædilem pro æditum siue æditimo vsurpat: quamuis idẽ lib. VI. de ling. lat. scribit, illum qui curat ædeis sacras, æditum, non æditimum à quibusdam dici.

Ecuba postquam facta est canis.] Id est, querula & iniuriosa anus, quũ Vlyxi addicta lachrymosæ post funera Troiæ, intemperantem iram & dolorem quasi desperata virulẽtis in hostes maledictis bacchando exerceret, scilicet quòd immodica illa cõuicia & linguę rabies, nihil magis quàm canis rictũ argueret. de quo Ouid. lib. XIII. Metamorp. Dict. Cretens. Euripid. in Ecuba, Plautus in Menæchm.

Hecuba

Omnia mala ingerebat, quem quem aspexerat,
Itaque adeo iurè cœpta appellari est canis.

Anubi latranti Deo.] Virgil. lib. VIII. Æneid.

Omnigenûmque Deûm monstra, & latrator Anubis.

Vbi Seruius Honoratus, *latrator*, inquit, *dicitur, quia capite canino pingitur: hunc volunt esse Mercurium, ideo quia nihil est cane sagacius.*

Vt adeas, tantum dabis.] Cicero de supplicijs, *Aderat ianitor carceris carnifex prætoris, mors, terrórque socio-*

rum & ciuium lictor Sestius: cui ex omni gemitu dolo- réque certa merces comparabatur, vt adeas, tantum dabis, vt cibum vestitúmque tibi introferre liceat, tantum.

Si paruo nequeas, at quanti queas.] μίμησις Terentiana in Eunucho,

Quid agas? nisi vt te redimas captum quàm queas
Minimò, si nequeas paululò, at quanti queas.

Cognitur.] Fortè cognoscitur.

36. *Quas sannas, quos corymbos.*] Quid istud corymbos? quod mēdosū esse crediderim, nisi sit ad eos allusio qui in sacris Orgijs hederas & thyrsos gestabāt, vt bacchationes significet, rē ipsam per instrumentum: sunt enim corymbi racemi hederarum. sed Adr. Turnebus vnus omniū doctissimus & humaniss. corruptum locum esse putat, & legendum *ronchos*, cui omnino assentior: appositè enim hæc duo verba simul iunguntur *sanna* & *ronchus*. Est autem ronchus sonus quem naso stertentes edunt, eumque quia ridendo derisores imitātur, pro derisoribus seu derisionibus accipitur.

Arpyias quæ semper rapiunt & volant.] Arpyias Virgil. lib. 3. Æneid. verè expressit. Eam verò molestiam quæ hîc recensetur, Phineo vati exhibuerūt, vt est apud Ouid. lib. v. Metamorphos. & Ammian. lib. XXII. *in qua volitantes*, inquit, *minaciter Arpyias Phineus vates horrebat*,

Iuxta terras peruolant.] Sic Virgil. in arpyiarum descriptione,

Turba sonans prædam pedibus circumuolat vncis.

Quem locum Seruius ita explicat, aut circū prædam volat vncis pedibus, aut intra volam amplectitur prædam. vnde & inuolare dicimus intra volam tenere: ita hîc peruolare, est per volam arri-

pere: & paulò pòst, *mensis aduolare*, propriè exponetur, ad volam tenere, vel corripere vola quod est supra mensas. Arpyię enim Phineia quoq; guttura mensis defraudarunt, eásque defœdarunt.

Curuis timendos vnguibus.] Sic Iuuenal. lib. 3. Sat. 2,

-curuis
Vnguibus ire parat nummos raptura Celæno,

Et eleganter festiuéque Rutilius in Itinerario.

Arpyias quarum decerpitur vnguibus orbis,
Quæ pede glutineo quod tetigere trahunt:
Quæ luscum faciunt Argum, quæ Lyncea cæcum,
Inter custodes publica furta volant.

Virgilius pro curuis vnguibus vncas manus dixit, vnde & Seruius γαμψώνυχας rectè interpretatur.

Quod contingũt auferunt, quod relinquũt polluũt.] Virg.

Diripiúntque dapes, contactúque omnia fœdant
Immundo. &,
Polluit ore dapes. & paulò pòst,
-vestigia fœda relinquunt. &,
-fœdißima ventris
Proluuies, vncæq; manus, & pallida semper
Ora fame.

Istæc prodigia.] Virgil. de arpyis,

-dictúque nefas arpyia Celæno
Prodigium canit, & tristes denuntiat iras,
Obscœnam famem.

37. Aliqui.] Sic in v. cod. pro *aliquis*.

Genij decreta fatorum regunt.] At contra Ammian. Marcell. lib. x x 1. de genijs loquens, *Ferunt*, inquit, *Theologi, in lucem editis hominibus cunctis, salua firmitate fatali, huiusmodi quædam velut actus rectura numina sociari, admodum tamen paucißimis visa quos multiplices auxere virtutes.*

Contra regium nomen.] Alludit ad nomen Sardanapalli Assyriorum vltimi Regis.

38. *Nihil fefellit.*] In v. exemplari ante hæc verba facilè apparet Queroli nomen deletum, quod sine dubio reponendum est.

De clepsydra.] Id est, indice clepsydra. Hîc Astrologi vtuntur clepsydra. Sudas κλεψύδρα, ὄργανον ἀστρολογικὸν ἐν ᾧ αἱ ὧραι μετροῦνται. Quæ sit autem clepsydræ fabrica & inuentio optimè describit Galenus περὶ διαγνώσεως καὶ θεραπείας τῶν ἐν ἑκάστου ψυχῇ ἁμαρτημάτων.

Mars trigonus.] Mandrogerontis verba esse puto, & notas indices illius nominis à librario prætermissas. Habentur autem eodem prorsus ordine apud Luitprandum Ticinensem lib. 1. cap. 3. De reb. per Europ. gest. sic enim carceris custos Leonem Imperatorem alloquitur, *Quoniam*, inquit, *tete tu neglexisti, pro te ego despiciam mathesin. Mars trigonus, Saturnus Venerem respicit, Iuppiter quadratus, Mercurius tibi iratus, Sol rotundus, Luna in saltu: mala fortuna te premit.* Quæ potiùs Luitprandum hinc mutuatum esse existimo.

39. *Zeta.*] Fortè Geta. & infrà pag. 50. & 53. nam & nomen est serui apud Terentium.

Vbi.] leg. Tibi.

Illi.] Sic in v. cod. Sed legendum *illic.*

Religio.] Sic infra pag. sequenti. *Religio per extraneos celebranda est.* & paulò post, *amici officium nunc & religionem impendite.* & pag. 46, *satisfactum est religioni.* & 50, *religionis causa ab importunis cautio est.* & 67, *hæc vestra est religio.*

40. *Fatum ac decretum momentis regi.*] In v. cod. legitur factum, pro quo fatum benè, vt opinor, re-

positum est: Fatum autem momentis regi, principium est artis magicæ. Gregor. homil. x de diuers. lectionib. Euangel. *sed ad hoc respondere solent Mathematici, quia virtus constellationis in ictu puncti est. Quibus è diuerso nos dicimus quia magna est mora natiuitatis. Si igitur in ictu puncti cōstellatio permutatur, necesse iā erit, vt tot dicāt fata, quot sunt mēbra nascentiū.* vel *factum ac decretum* .i. negotium & res decreta.

Lustrum.] Id est, malum omen quod lustrandum & expiandum est. sic infra pag. 47. *Iam istinc ergo ministri nunc mei lustrum istud in fluuios dabunt.*

41. *Ergo.*] Fortè, Ego.

Destrui.] In vet. cod. legitur *destui*, sed mendum est euidens.

Temetum.] In v. cod. legitur *metum*, pro quo etsi iam temetum reposueram: tamen non esse reijciendum postea animaduerti.

42. *Iunctura.*] Iuncturæ propter iugum equis currilibus necessariæ: Capitolin. in Ælio Vero, *Data & vehicula cum mulabus ac mulionibus, cū iuncturis argenteis.* & apud Paulum lib. 3. Sentent. Tit. De Legat. *Carruca cum iunctura.*

Mouere carpentum.] Pro vti carpento, vt mouere equos, & mouere arma dicimus.

43. *Calidam fumosam.*] Id est aquam calidam fumum exhalantem: fieri enim haud potest vt aqua calida fumum non exhalet: calidam autem & frigidam dum dicimus, aquam intelligimus, quòd antiquitus potio calida & frigida propinaretur. Iuuenal. lib. 1. sat. vltima, *-calidæ gelidæq; minister.*

Calices vnguentatos.] Id est sordidos, & manibus vnctis tractatos vt Horat. appellat.

Vrceolū infractū.]Id est valde fractū, atque (*in*) hîc au

ctionē significat, sicut in libro XII. Æneid. Virgil.

Turnus vt infractos aduerso Marte Latinos.

& ita Seruius exponit,

OEnophorum exauriculatum.] Id est inauritum, vt Gellij verbo vtar. Iuuenal. lib. 1. Sat. 3. vas curtum dicit, cui desint & effractæ sint auriculæ, quas vulgò ansas nominamus. Est autem sumptum à Græcis qui ὦτα dicunt: vnde apud Horatium diota, & apud Theocritum ἀμφῶες, vas vtrinque ansatum, quod hinc & inde leuatur: sic enim ansæ geminatæ videntur aureis imitari.

Ampullam truncam limosámque.] Pro trunco rimosum dixit Iuuenal. limosam autem ampullam vocat limo obsitam & obductam, id est, cui limus adheserit, sic enim loquitur Horat. lib. 2. Sermo. Ecloga 2,

Siue grauis veteri cratera limus adhesit.

Lagœna vetere castrata suco.] Ita planè est in archetypo, vt hoc quoque nonnihil eorum opinionem adiuuet, qui apud Plin. lib. nat. hist. XXVIII. cap. IIII. *inueterari vina, sucísque castrari* legendum putant, non *saccis*: quod etiam si non improbo, illud tamē malo, nam & tractum est à Græco σακκίζειν vel σακκελίζειν, quod & ἐξευνουχίζειν dicunt, ídque Latina lingua sequitur castrare, pro colare & sacco frangere vinum.

Mille.] In v. cod. legitur nullæ.

44. *Scriptulos.*] Scriptulus est vicēsima & quarta pars vnciæ (tot enim sunt in vna vncia scriptuli) & dictus à scripto lapillo breuissimo. vnde Fl. Caper antiquissimus Grammaticus in libello de orthographia rectè ait, *Scriptula, non scripula dicendum.* sic vet. scripti cod. impressi vulgò malè, *scripula &*

scribula: cui succinit Charisius lib. I. Instit. Grammaticar. *Scriptulum*, inquit, *quod nunc vulgus sine t dicit, Varro in Plautorino dixit. Item in Annali numum argenteum conflatum primò à Seruio Tullio dicunt, is quatuor scriptulis maior fuit quàm numi*: Græci appellant γράμμα, quòd vncia in tot scripulos diuiditur, quot sunt literæ apud Græcos quæ γράμματα dicuntur: ita enim Remus Fauinus, siue quis alius, in carmine de ponderib. & mensuris,

Vncia fit drachmis bis quatuor: vnde putandum
Γράμματα dicta, quòd hæc viginti quatuor in se
Vncia habet, tot enim formis vox nostra notatur,
Horis quot mundus peragit noctémque diémque.

Obseruaui quoque in antiquis cod. manuscriptis γραμμασαθμὸν & ὄβολον à Græcis appellari: atque vt vnicuique ponderi suũ apud veteres signum fuit, notatumà Latinis sic fuisse ℈. Porrò genere neutro scriptulum à bonis auctoribus vsurpatum est.

Turpe eliceret.] In v. cod. legitur turp' eliceret.

45. *Plendoris.*] Pro splendoris. quod autem omnino erat in vetusto cod. sequuti sumus. cod. S. V. habet splendoris.

Illud.] Cod. S. V. id.

Quod publicet.] In archetypo *plublicet* legebatur, pro quo publicet emendauimus: desunt autem hæc in cod. S. V.

Ego latera lustro.] Cod. S. V. ego lustro.

Capillorum volumina.] Sic dicuntur, quia mulieres capillos colligantes in orbem voluebant. Iuuenal. lib. 2. Sat. vnica,

-*crinémque rotant vlulante Priapo*
Mænades. & paulò pòst,

-*altera læuum*

Extendit pectitque comas, & voluit in orbem.
Totum hoc mutuum est.] Id est, quod accepimus reddimus, nec proprium facimus: sed ius alienum semper remanet. vt apud Plautum in Curculione,

PH. *Ego autem cum illa facere nolo mutuum.*
PA. *Quid ita?* PH. *Quia proprium facio.*

Rectè igitur Varro de lingua Lat. *Si datur quod reddatur mutuum, quod Siculi μοῖτον: ita scribit Sophron, μοῖτον ἀνατίθημον*: non hoc secundum Iurisconsultos, *ex me* [illegible]*uum.*
Abstuleris.] Deest in cod, S. V. quod paulò pòst pro *absciderit* positum est.
Nunquam tibi Querole.] Corruptus est hic locus, & sic emendari poterit, *Nunquam tibi Querole opus est tecum istac omnia nos exercere; tu ad tributum cogites.*
Clamauit.] Fortè clamabit.
Fas erat.] δυνατὸν vel δεῖ vtroque sensu apud Horat.
Accipienda & mussitanda iniuria est.] Terentianum est ex Adelph.

Accipiunda & mussitanda iniuria adulescentium est.

46. *Ex officii principe.*] Id est, destitutus & priuatus ea dignitate quam habet officij princeps. Habetur autem officij princeps in L. 1. De offic. rector. prouinc. lib. 1. Cod. Theodos. & apud Lamprid. in Heliogabalo, *Zoticus sub eo tantùm valuit, vt ab omnibus officiorum principibus sic haberetur quasi domini maritus esset.* & in Alexandro, *iniuriam nulli vnquam amicorum comitúmue fecit: nec magistris quidē aut principibus officiorum.* Symmach. lib. 1. Epistolar. *cùm ad eius ædes semel atque iterum princeps officii commeasset.* &, *hoc vbi princeps officii comperit, paucis excurrit.* &, *princeps officii mei sub conspectu Romanæ plebis auditur.* &, *à principibus officii vtriusque perducitur.*

Eſtque officij princeps primus officialium, quos miniſtros & apparitores appellamus: atque in omnibus quidem poteſtatum & dignitatum officijs, qui primus eſt, princeps dicitur, vt patet ex Mariani notitia. ſic ſcriniorũ principes à Lampridio appellantur, qui aliâs primiſcrinij, vel primicerij ſcriniorum dicuntur: ſic & principes agentium in rebus. i. primi. Nomen ordinis & promotionis in militia eſt, vt nunc dicitur, Accenſus, vel Commẽtarienſis, aut Cornicularius: hæc enim nomina de legionaria militia ſumpta ſũt auctore Aſconio.

Salutet faſtidientes.] Ita emẽdauimus, cùm eſſet in v. cod. *ſalutat faſtidiantes*, atque vt emendauimus eſt in cod. S. V.

47. *Purificatum.*] Purificare aliquando nitefacere. vnde Horat. *Pario marmore purius.* Aliquando vacuefacere, vt hîc, & ſuprà pag. 2, *Paraſitus magus domum purificat & puram facit* (poſtrema verba gloſſam puto) ſic καθαείζειν vtrunque ſignificat.

Senſibus imis cape.] Senſibus imis reponas dixit Virgil. in Eclogis.

Vna ſit illi iſtæc & perpetua via.] Cicer. in Piſon. *An quod tibi proficiſcenti euenit vt omnes exſecrarentur, malè precarentur, vnam tibi illam viam perpetuam eſſe vellent.* Turpilius quoque Comicus Thraſyl. cuius teſtimoniũ Nonius adducit hũc ſermonẽ vſurpat,

Age, age, egredere, atq; vtinã iſtuc perpetuũ itiner ſit tibi.

Exſecrandi formula adhuc durat: nam cùm alicui maledicimus abigentes eum à nobis, vulgò loquimur, votáque facimus, vt tam longè abeat, ne vnquam redire poſsit. Eruditè & eleganter explicat hunc deuouendi modum P. Victorius lib. 2. var. lect. cap. 1.

Hoc triduo.] Veteres post lustrationes seu expiationes triduum religiosè obseruabant, vt etiam apud Euripidem in Alcestide memini legère.

Dum tantummodo inter me ac fortunam meam, solùm paries intersit.] Cicero iisdem verbis ferè Catilinam alloquitur. *dummodo inter me atque te murus intersit.*

48. *Fecero.*] Profeci vt apud Plautum in Sticho, DIN. *tu hoc conuerre.* GE. *fecero.*

Frequentur.] Verbum est antiquum frequeo, à quo frequens & frequento, fortè legendũ *frequentãtur.*

Celeri] Vt ἴλαροι, vel pro celeriter positum est.

49. SOL IPSE NON SEMPER NITET] Hor. *Non vno luna rubens nitet vultu.* Hesiod. ἐν ἡμέρ.

Ἄλλοτε μητρυὴ πέλει ἡμέρη, ἄλλοτε μήτηρ.

Soles nitent dixit idem Hor. vnde & sol nitidus.

Vobis absentibus præsentibúsque.] Hoc dicit Pantomalus seruus, ne videatur seruorũ more facere, qui de dominis ea sæpè loquuntur, quibus coram dominis loqui non licet, vt ait Seneca.

50. *Sed quia* VOBIS NATVRALE EST ODISSE DOMINOS.] Theophilus Antecessor, φύσει ὁ δοῦλος τοῦ δεσπότου πολέμιος. Simplicius ad Epictetum de seruis, ἐχθροὶ πάντως εἰσὶν οἱ πλεῖστοι τῶν δεσποτῶν, καὶ πολέμιοι. Festus, *Quot serui, tot hostes, in prouerbio est.*

Intus ibant.] Abutitur hoc verbo, vt & infrà pag. 57, *abi celeriter intus Pantomale*, cũ intrò dicẽdũ sit. intrò imus vel inrumpimus, intus sumus: intus enĩ in loco dicimus, intrò est in locũ, vt apud Græcos ἔσω, εἴσω, καὶ ἔνδον. Hæc Fl. Caper & Charisius.

51 *Damnum verè plangitur.*] Cod. S. V. verò.

Aliorũ fortunã exposui, fatũ ignoraui meũ.] Rectè Enn. de hariolis ĩpudentibus, & superstitiosis vatibus,

Qui sibi semitam non sapiunt, alteri monstrant viam.

Quonam.] In v.cod. legitur quoniam.

52. *Rancificere.*] Pro rancisci.

Gracula.] Sic in v.cod. fortè legendum graculo.

Curti canis.] Id est, abscissis auribus vel cauda. Est autem hîc canis auspicium, vt apud Terentium in Phormione,

Post illa monstra euenerunt mihi:
Introijt in ædes ater alienus canis.

53. *Qui agelasto illi & perfido.*] Nos ita huius locum emendauimus, cùm antea in v.cod. malè haberetur, *qui agelastus est sineius minimo stans, agelasto illi & perfido*, quod omnino manifestè absurdum erat & δυσπαρακολούθητον: & qui glossam esse non dixisset, mihi videretur prorsus carere iudicio. Est autem interpretatio verbi agelastus, quæ etiam mendo contaminata est, nam pro *sineius*, certissimè reponendum est, *sine risu*: atque hoc mendum in altero explorando sanè non parum exhibuit negotij. Improbũ verò agelastum appellat, vt tristis apud Italos improbus & sceleratus dicitur.

54. *Ha! quid.*] Fortè quicquid.

55. *Vita erat.*] Vitam vocat aurum, quo amisso rerum funus duci ait. Sic ille,

Τ' ἀργύρειον ἐστὶν αἷμα καὶ ψυχὴ βροτοῖς. & Hesiod. ἐν ἔργ.

Χρήματα γὰρ ψυχὴ πέλεται δειλοῖσι βροτοῖσι.

OMNES ITAQVE HOMINES.] Huic similis est Euripidis elegãs & planè diuina sẽtẽtia in Ione,

Οὐκ ἔστι λαθεῖν, ὅτε μὴ χρήζων Θεὸς ἐκκλέπτει.

VBIQVE. Cod. S. V. vbi.

TOTVM ILLE QVI POTEST.] παντοκράτωρ καὶ παντοδύναμος.

56. *Fleri.*] v.cod. fieri.

Diuinitatis.] Id est Dei.
Ibi.] Leg. vbi.
57. *Aut.*] Leg. At.
Hominem.] In v. cod. legitur homine, ſed vitioſè, vt apparet.
Illi.] Vet. ille, quod vitium librarij eſſe puto.
Exibet.] Extrita eſt aſpiratio veteri ſcribendi ratione, quamuis paulò pòſt cum aſpiratione ſcriptum eſt.
58. *Retineam.*] Sic in v. cod. pro retineamus: atque ita perſæpe veteres ſcribebant, vltimæ literæ adiicientes punctum.
Sequuntur.] Fortè ſequantur.
59. *Opora.*] Pro opera. teſtor autem hanc eſſe archetypi ſcripturam, ne quis typographos erroris inſimulet.
Nobis commiſſa iſtac.] In v. cod. malè legebatur, *nobiſcum miſſa.*
Aliquod theſaurum.] Sibi ipſi valde contrarius eſt hic auctor in articulo verbi theſaurus: nam cùm hic neutrum faciat, pluribus tamẽ locis huius fabulæ maſculino genere ſemper vſurpat. Fortè igitur legendum fuerit, *aliquando theſaurum.*
60. *Diuiſio celebretur, quoniam præſto eſt arbiter.*] Alludit ad arbitros qui diuidendis bonis inter cohe-redes dabantur, qui aliâs arbitri familiæ erciſcundæ, aliâs arbitri diuidendæ hereditatis, aliâs arbitri diuidendis bonis, aliâs arbitri diuiſionis à Iuriſconſultis appellantur, vt latiſsimè adnotauit doctiſsimus Briſſonius lib. 1. de verb. ad ius pertinent. ſignificatione.
61. *Heia, inquit.*] Vel legendum *inquam*, vel certè hæc verba ſunt etiam Mandrogerontis: atque ita

personæ ipsius notæ indices ante hæc verba sunt interponendæ.

Perscriptionem.] Lego præscriptionem, id est, exceptionem seu παραγραφήν: Charis. lib. 2. Instit. Grammaticar. *Præscribo παραγράφομαι significat, quales sunt præscriptiones apud Iurisconsultos*: sic enim legēdum, non subscriptiones.

63. *Nunquam te celeriter.*] Fortè *celerites*, vt sit frequentatiuum celerito, à verbo celero. Cod. tamen S.V. habet, *nunquam tu celeriter.*

AVRIBVS LVPVM TENEO.] Ex Terentij Phormione.

64. *Ita sese res habet.*] In v. cod. malè legitur, *ita sic se res habet.*

Hac non processit, alia tentandum.] Sic ferè Terent. in Andr.

Hac non successit, alia aggrediemur via.

Geris?] Leg. quæris?

65. *Nam istoc ego tempore pœnam malo quàm pecuniam debere.*] Hîc pœna sacrilegij leuis.

67. *Furiam, Fusiam.*] Cicero de præt. vrb. *Cedo mihi leges Atinias, Furias, Fusias.* Sic enim legendū, quamuis *Fusias* reponendum putauerit doctissimus interpres: quod ita esse in v. libro Asconij adfirmat: sed & in eo sæpissime fefellerunt librarij, & eos secuti sunt plerique viri docti, qui pro Fufio Fusium, atque adeo pro Fufia Fusiam legem scripsere. tulit enim Q. Fufius Calenus non Fusius, vt rectè est apud Dionem lib. XXXVIII. Κύϊντος Φούφιος Καλῆνος στρατηγῶν.

Paruum est.] In v. cod. antea legebatur, *parum*, quod rectius est, & malè additum est alterum v.

Hæc quæ sequuntur, tota sunt de æstimatione litis iniuriarum.

TRIS EDACES DOMVS VNA NON CAPIT.] Similia sũt ferè hæc vulgaria & omnib' nota

Μία λόχμη οὐ τρέφει δύο ἐριθακούς.

Εἷς οἶκος οὐ δύναται τρέφειν τοὺς δύο κύνας.

Non capit vna duos culina ganeones.

Solidi illius.] Quid si legas, *solidi vnius.*

Aposiæ, hoc est excoctionis.] Apoziæ scribendũ est per z, hoc est, ἀποζέματος. Verba autem, *hoc est excoctionis*, ex glossa in contextũ inducta esse vidẽtur.

Contemplationis concedimus.] Puto legẽdum *contemplatione*, vt referatur ad verbũ apoziæ, id est, propter apoziam: qui modus loquendi non semel est in Impp. constitutionibus.

Placuit.] Iudicia hîc criminalia, non vt suprà capitalia, sed iam pecuniaria finguntur: aliud enim est lædere, aliud occidere.

Sũmo strepitu criminali.] Anteà legebatur *criminari*, nos verò ita emendauimus, ex L. 2. ad Legem Cornel. de fals. lib. IX. Cod. Theodos. *Vltimum*, inquit, *finem strepitus criminalis quem litigantem disceptantémque fas non sit excedere, anni spatio limitamus.* Cum strepitu apud Iurisconsultos, id est, cũ forma & figura iudicij, vt vulgò loquuntur, non simpliciter, neque de plano. Grego. lib. IX. Epist. VII. *ne si neglegendum putauerit, cum strepitu & dispẽdio postea cogatur efficere.* Et sine strepitu in c. Sæpè contingit. De verb. significatio. c. Dispendiosã De Iudicijs in Clementin.

In loxu & oßibus loco motis.] Loxu pro luxu, vnde etiam luxatus dicitur. Luxa autẽ definiunt Festus, Nonius, & Isidorus, membra è suis locis vulsa &

mota, quod nunc luxari ignari Latinè dicimus: à quo & luxuriosus in re familiari solutus, & luxuria, quia à recta viuendi via sit exclusa. Ceterùm in legibus Langobard. & alijs similibus ita semper pecuniaria pœna vt hîc, pro quouis vulnere infertur

Commodum.] Commodũ vocat iniuriarum præmiũ, vt quod quis more illiberali pro vulnere adsequitur, quale aliquid fortè taxatur in Edicto Ædilitio, & De ijs qui deiecer.

Plus petiti periculo.] Alludit ad vulgarem formulam. *Qui plus petit, causa cadit.* hîc verò ea pœna ad mortem extenditur.

Rex conuiuij.] Thaliarchus seu symposiarchus æstimator iniuriarum & disceptator hîc est.

Contestata lite defecerit.] Actio iniuriarum non transit ad heredem nisi post litem contestatam.

69. *Qui causas mortis nõ reddiderit, insepultus abijciatur.*] Qui cædis cuius auctor est, crimẽ nõ purgarit aliqua ratione, ἄθαπτος ἀποβαλλέσθω: quæ est summa pœna apud Horatiũ: Sumptum est autẽ ex Quintiliani Declamatio. 3, & CCCXXXVII.

Inter hominum liberorum.] Mẽdosus est hic locus. forte *inter se*, vel *interim*, vel *intereà*, vel *interdum.*

Nam si à patrono vel seruo patroni, &c.] Libertus non potest agere in patronum actione iniuriarum, sed tantùm libera est illi fugiendi facultas.

EXCVDEBAT ROB. STEPHANVS TYPOGRAPHVS REGIVS, PARISIIS, AN. M. D. LXIIII. NON. OCTOB.

Petrus Daniel Lectori S.

MEndosa quædam fuerunt, & perperam distincta in archetypo, vt sunt plerunque, quædam etiam ex ipso malè expressa: neque satis diligenter inspecta, de quorum emendatione post hanc editionẽ admonitus à P. Pitheo viro eruditissimo, & in scrutãda veterum librorum scriptura sagacissimo, indicare necesse habeo: tum vt emendationum auctorem merita sua laude non fraudẽ, cui hoc ferè totum acceptum fero, tũ vt omni incuriæ suspicione typographos liberem. Hoc etiam volui, tibi tantum beneficium nõ inuidere, quo te summè affectum & leuatum esse senties.

pag. 6. lin. 21. armigerum. lege, amigerum.

8	20	*uerò similem esse. uerosimil' est esse.*
11	22	*urbanè igitur peierasti. urbané. Igitur peierasti.*
16	10	Nonne certè. Nonne? certé.
19	1	*tubulis. Age. tubulis age:*
27	23	*quid ipsius. quid? ipsius.*
30	3	*habeat nos. abeat, nos.*
ibid.	4	Atque. Atqui.
40	20	*monentis rei. momentis regi.*
ibid.	21	Hora est synastria. Hora est, synastria.
47	12	*non ita. monita.*
53	10	*ulciscamur? probé. ulciscamur probé.*
ibid.	11	*laudemus. ludamus.*
62	11	*hinc. huic.*
63	24	QVER. MAND.
68	6	*liuor solidi unius, bissem. liuor, solidi unius bissem.*

In notis.

pag. 1. lin. 15. uel parodiam. lege, uel per parodiam.